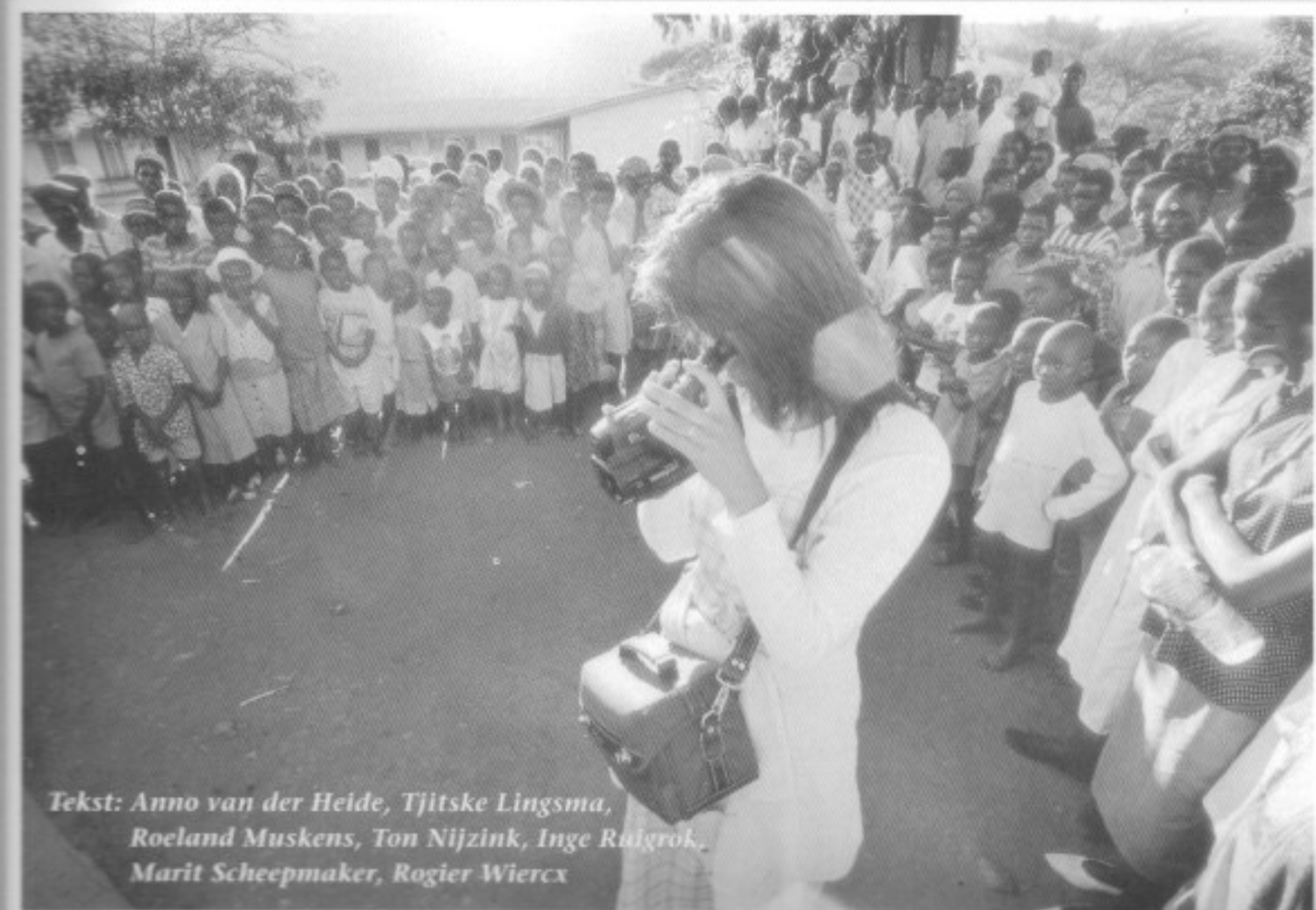

Het massatoerisme heeft zich sinds de jaren tachtig van de Costa del Sol naar verre bestemmingen verplaatst. Een leuke bron van deviezen voor landen als Thailand, Indonesië, Kenya en de Dominicaanse Republiek. Maar zijn er ook andere positieve effecten? En wegen die wel op tegen bijvoorbeeld de negatieve gevolgen voor het milieu? Wordt de bevolking ter plaatse er wijzer van? En wat leert de toerist over verre streken en vreemde culturen? Doen reisorganisaties daar eigenlijk wat aan?

Is er een groot verschil tussen de klassieke tour-operators en de meer alternatieve reisorganisaties? Bij sommige reisbestemmingen staat de culturele uitwisseling uitdrukkelijk voorop: de toerisme-projecten van ontwikkelingsorganisaties. Maar zij vormen slechts een erg bescheiden aandeel van de markt. Vice Versa redacteurs en medewerkers reisden de afgelopen maanden de halve aardbol af om een beeld te krijgen van de vakantievierende medemens. Een broodje kroket en veel willige dames in de Cariben, township-toerisme in Zuid-Afrika, een touroperator die zijn klanten in levensgevaar brengt in de Casamance, betaalde minnaars in Gambia, betalende vrijwilligers tussen de apen, fietsend door de Andes, en heel erg verantwoord op een Costaricaanse coöperatie. Hoe Valkenburgachtig is noord-Thailand eigenlijk?

Derde-Wereldtoerisme: Zandvoort onder de palmen

*Tekst: Anno van der Heide, Tjitske Lingsma,
Roeland Muskens, Ton Nijzink, Inge Rulgrok,
Marit Scheepmaker, Rogier Wiercx*

A. TEICHMANN / HH

Toeristen bezoeken een safari ranch bij Johannesburg, Zuid-Afrika. Het toerisme in Kenya heeft zwaar te lijden gehad onder de ontsluiting van Zuid-Afrika

Op de plaats van bestemming wordt gemiddeld ongeveer 30 procent van de verkoopprijs van een pakketreis besteed. En wel voor het hotel, transfers, excursies en maaltijden. Dit percentage kan behoorlijk variëren. 'Als de accommodatie bestaat uit een groot hotel, dat met buitenlands kapitaal is gefinancierd en buitenlands management heeft, houdt het land er niet veel aan over', zegt Ton van Egmond, die als toeristicus verbonden is aan de School voor Verkeer en Toerisme in Breda.

Uit een rapport van de National Environmental Agency, dat in 1997 in Banjul verscheen, blijkt dat de Gambiaanse toeristenindustrie gemiddeld 12 procent krijgt van het geld dat de chartertoerist uitgeeft. Op populaire eilanden in het Caribisch gebied, zoals Jamaica en de Dominicaanse Republiek blijft van iedere dollar die de toerist uitgeeft 20 dollarcent in het land.

In het gemiddelde ontwikkelingsland genereert toerisme al gauw 12 procent van het bruto nationaal product. De vraag is vervolgens of dat geld werkelijk bij de bevolking terecht komt, of bij overheden blijft hangen.

Sommige landen die het toeristengeld ruiken, stampen de toeristenindustrie razendsnel uit de grond. Dat economische afhankelijkheid van het toerisme niet zonder gevaar is, laat het recente voorbeeld van Kenya zien.

Zodra Zuid-Afrika werd ontsloten, had het land er een geduchte concurrent bij, waardoor het toerisme in Kenya sterk terugliep. Geen wonder dat president Moi uitriep dat de westerse landen een complot tegen hem smeedden, om het toerisme in zijn land te ruïneren. Na de rellen rondom de presidentsverkiezingen, die op 13 augustus in 1997 in Likoni be-

de heft gedaald. Steeds meer hotels sloten hun deuren en in december lag het toerisme nagenoeg stil. Meer dan 150.000 mensen die in de toerisme-industrie werkten, plus nog de 300.000 mensen die indirect aan het toerisme verdienden, raakten hun werk kwijt. Dit terwijl het toerisme, met thee, koffie en tuinbouw, Kenya's belangrijkste inkomensbron is. In 1996 kwamen in Kenya 728.000 bezoekers, en verdiende het land 465 miljoen US\$ aan het toerisme (15 procent van het bruto binnenlands product). Het kan jaren duren, voordat Kenya zijn imago als onbezorgd vakantieoord weer heeft opgebouwd.

Huifkar Daarbij is het volgens Reynders onmogelijk populaire vakantiebestemmingen te voorspellen. 'Gambia heeft twaalf jaar lang geprobeerd Nederlandse toeristen te trekken. Twee jaar geleden werd het land plotseling populair. Datzelfde geldt voor de Dominicaanse Republiek. Terwijl Togo een aantal jaren goed liep, maar de toeristenmarkt daar nu niets meer voorstelt.' De voorwaarden om toeristen te lokken zijn een combinatie van goede verbindingen, faciliteiten en de attractiewaarde van een land. 'Maar als aan al die voorwaarden is voldaan, zegt dat nog niet alles', zegt Reynders.

Kortom, de toerist vertoont zappedrag. Het ene jaar gaat hij met de huifkar door Drenthe, het volgend jaar maakt hij een trektocht door Afrika of Amerika. Door het grote aanbod van last-minute reizen, zijn vakantiebestemmingen inwisselbaar. De strakke planning van vijftien jaar geleden is verdwenen. 'De mensen kijken nu of ze "aan vakantie toe zijn"', zegt Reynders. 'Twintig jaar geleden verzamelde men

stond iedereen in rijen op de stoep van Marysol, anders waren de reizen uitverkocht.'

Ook het image van een vakantieoord is veranderlijk en onvoorspelbaar. Afgezien van de politieke onrust, is Kenya tegenwoordig voor de kieskeurige toerist *not done*, en wordt geassocieerd met massatoerisme. 'Terwijl het in de jaren zeventig juist erg chique was in Kenya op safari en naar het strand te gaan', zegt Van Egmond. 'Naar Zimbabwe of Namibië gaan is momenteel beter voor je image. Totdat ook dat ophoudt. De strandbestemmingen Pattaya en Phuket in Thailand zijn ook verdacht. Evenals de heuvels in het noorden, die ontdekt zijn door pioniers. Toen kwamen de backpackers, gevolgd door de avontuurlijke groepsreizen. Nu zijn die heuvels heel Valkenburgachtig geworden. De pionier gaat nu naar Laos, Cambodja en straks wellicht naar Birma.'

Illusies Als het dan onduidelijk is wat de bevolking van ontwikkelingslanden aan het toerisme heeft, valt er wellicht iets te zeggen over de meerwaarde van verre reizen voor de toerist? Leert hij iets over andere culturen?

Ook hier is voorzichtigheid geboden. Binnen het massatoerisme heeft de toerist veelal geen enkel of nauwelijks contact met de cultuur en de bevolking van het land. In Varadero, het toeristenparadijs op Cuba, liggen de hotels geïsoleerd op een landtong. De toegangswegen worden bewaakt door gewapende militairen, om de gewone Cubaan tegen te houden.

'Ook Cancún in Mexico, is zodanig geïsoleerd ontwikkeld, dat je daar grote kans hebt, dat je geen Mexicaan ziet', zegt Van Egmond. 'Dat isolement heeft als voordeel, dat deze toeristen de cultuur niet verstoren.' Ook voor het milieu kan massatoerisme voordelen hebben: hoe meer je het toerisme op één plek concentreert, hoe minder schade men aan de rest van de omgeving toebrengt. Op dergelijke lokaties kunnen ook de waterhuishouding en afvalverwerking goed geregeld worden, iets dat in een klein toeristengebied te duur is. 'Bovendien zijn de meeste mensen toch niet in de Maya-cultuur geïnteresseerd,' zegt Van Egmond, 'daarover maak ik me geen illusies. In principe komen ze voor de zon. Dit soort massatoerisme vind ik vanuit het oogpunt van beheersing van de effecten te prefereren boven ongecontroleerd kleinschalig toerisme.'

Duidelijk is dat de meeste reisorganisaties een mogelijke latente culturele belangstelling van de toerist hooguit stimuleren als dat geld oplevert. Reisbureaus zien een reis uitsluitend als een winstgevend product.

De meeste reisbureaus beperken zich tot het

Pizzaverkoper in Cuba's toeristenparadijs Varadero. Binnen het massatoerisme heeft de toerist weinig of geen contact met cultuur en bevolking

kopietje met praktische tips voor de reiziger. Uitzonderingen daargelaten, die elke toerist een boekje geven met informatie over de geschiedenis, natuur, cultuur en de politieke situatie van het land van bestemming, of het boekje 'Te gast in...' uitdelen. Ook van de reisleader moet in deze niet te veel worden verwacht. Afhankelijk van de integriteit en kennis van de individuele reisleader, zal deze de reiziger informeren over de cultuur en hoe daarmee om te gaan. Hoe reisleaders hun kennis moeten overdragen, leren ze in ieder geval niet op de trainingsweekenden van de reisbureaus.

Koelkast Maar voor veel globetrotters hoeven die vreemde culturen allemaal niet zo. Reynders: 'Niet iedere toerist wil in een vreemd land veel meemaken.

Verre reizen

De Nederlandse verre reiziger is achterin de twintig, verdient goed, woont alleen of met z'n tweeën. Onder de Derde-Wereldbestemmingen hebben Indonesië, Zuid-Afrika en Midden-Amerika/Cariben veruit de voorkeur. In de lift zitten China, Thailand, Zuid-Amerika en Sri Lanka. Zuid-Afrika, Kenya en de Dominicaanse Republiek hebben duidelijk aan populariteit ingeboet. Beide laatste landen zullen naar alle waarschijnlijkheid dit jaar half zoveel Nederlandse toeristen mogen begroeten als vorig jaar. China en Sri Lanka kunnen er twee à drie keer zo veel verwachten.

Voor veel mensen is een enkele excursie meer dan genoeg. Het is nu een hype om met de Masai mee te eten. Sommige mensen vinden dat geweldig, maar het merendeel vraagt: 'Waar is de koelkast met koud bier?' Veel mensen hoeven niet zo nodig hun hotel uit. Een prachtige kust met palmbomen waar je bij een visser verse krabben kunt kopen, is voor de stereotype avontuurlijke vakantieganger leuk, maar de verwende doorsneetoerist houdt het daar niet uit.'

Veel vakantiebestemmingen zijn ontdekt door de pionier. Maar zullen de kleinschalige projecten die zich bezighouden met duurzaam toerisme op den duur ook tot massatoerisme leiden?

Reynders vindt zo'n ontwikkeling niet principieel bezwaarlijk. 'Volumetoerisme kan ook duurzaam zijn. Maar dan moeten er wel de juiste faciliteiten zijn, en is het noodzakelijk dat de lokale bestuurders keuzen kunnen maken op basis van kennis. Daarin kan het Westen adviseren. Ook de reiswereld kan proberen daarop invloed uit te oefenen: wanneer een lieflijk eilandje met beton wordt volgekwakt, is de attractiewaarde voorbij.' Ook Van Egmond wijst er op dat er inmiddels voldoende expertise bestaat, om de ongewenste neveneffecten van toerisme te minimaliseren. Dat vereist wel een zorgvuldige planning, en integere lokale bestuurders, die zich niet alleen laten leiden door de dollartekens in hun ogen. 'Toerisme kan een land binnen twee jaar veel inkomsten verschaffen. Het is wijsheid de winst in andere sectoren te investeren en de economie niet geheel op toerisme te baseren', zegt Reynders. Hij denkt dat goed gepland toerisme veel kan bijdragen aan de ontwikkeling van een land. 'Toerisme geeft werkgelegenheid en kan leiden tot initia-

tieven zoals trainingen, vreemde talen leren, zwerfvuil opruimen en de monumenten en straten opknappen.' Daarbij is volgens Reynders de tijd voorbij, dat de bevolking zich willoos overleverde aan het toerisme. 'Drie jaar geleden weken veel touroperators uit naar Goa, toen de situatie in Sri Lanka onveilig was. De bevolking van Goa dumpte mest voor de bussen bij de vliegvelden. Dat bleek effectief, de touroperators bleven weg.'

Dansje Van Egmond stelt dat, hoe kwetsbaarder en lager ontwikkeld een cultuur is, en hoe groter de afstand is tussen de toerist en de lokale bevolking, hoe eerder de cultuur wordt verstoord. 'De bevolking van een dorp dat niet gealfabetiseerd is, begrijpt niet wat de toeristen willen. Wel ontdekken ze al snel dat ze hun borst maar hoeven te ontbloten, of dat ze maar een dansje hoeven te maken, om geld in hun hand te krijgen.'

Anderzijds is de Balinese bevolking zich juist door het toerisme bewust geworden van de waarde van hun cultuur, volgens de antropoloog Michel Picard, die hiernaar op Bali onderzoek deed. 'De rituelen worden in aangepaste vorm voor de toeristen opgevoerd,' zegt Van Egmond, 'maar daarmee is de Balinees niet veranderd.'

Ook in Oeganda is er na de burgeroorlog een herwaardering voor de eigen traditionele en moderne cultuur gekomen, doordat kunstenaars, musici en artiesten in de hotels kunnen optreden.

In grote delen van Afrika is het belangrijkste effect van het toerisme, dat bijna elke jongere slechts één droom koestert: namelijk naar Europa gaan, waar het geld aan de bomen groeit. Van Egmond noemt dit het 'demonstratie-effect'. De jongeren zien de zonnebrillen, radio's en camera's en willen dat ook.

Ook hier geldt dat hoe groter de afstand is tussen de bezoeker en de bezochte, hoe meer kans op culturele verstoring.

Alternatieve vormen van toerisme mislukken hierdoor nogal eens. In 1973 deed men in Zuid-Senegal de eerste experimenten met toeristen, die in hutten op het platteland overnachtten. 'Maar wel met elektra en een koelkast, anders was het te onwennig', zegt Van Egmond. Het project mislukte, omdat de toerist zich na vier dagen verveelde in zo'n dorp. 'Nu komen de mensen er alleen een uurtje lunchen en foto's maken. Bij de planning is niet goed gekeken naar de klant. Door de wijze van marketing moet je voor dergelijke projecten alleen werkelijk geïnteresseerden aantrekken en andere mensen weren. Laat die maar naar de openluchtmuseum gaan. Dat betekent wel dat je zulke plekken moet maken. Waar de mensen hun spijkerbroek uittrekken, in hun blootje gaan lopen en op de

tamtam slaan voor de toerist. En daarna die spijkerbroek weer aantrekken.'

Go home Het verantwoord opzetten van toerisme in ontwikkelingslanden blijkt een moeilijke opgave. Ook corruptie speelt vaak een grote rol. In 1994 was het officiële regeringsbeleid op Zanzibar, dat alle hotels lokale mede-eigenaren moesten hebben, lokaal personeel en lokale leveranciers, en dat buitenlanders geen grond konden kopen. Intussen verrees aan de oostkust het ene Italiaanse complex na het andere. Toeristen werden rechtstreeks vanuit Italië binnengevlogen, kregen Italiaans vervoer, personeel en voedsel. En de vrouwelijke toeristen droegen in de nauwe steegjes van Zanzibar tijdens de Ramadan minuscule Italiaanse rokjes, tot ergernis van de gelovigen, die leuzen als *Tourist go home* op de muren kalkten.

Inmiddels hebben ook Duitsers, Denen en Belgen grond op Zanzibar gekocht.

Zijn de kwalijke kanten van het Derde-Wereldtoerisme geheel en al toe te schrijven aan het conventionele massatoerisme? Doen de zogeheten alternatieve reisorganisaties het in dat opzicht beter?

'De grote reisorganisaties organiseren niet voor twaalf personen twee keer per jaar een reis', zegt Van Egmond. 'De kleine specialisten, die avontuurlijke reizen organiseren, pikken die graantjes op. Voor hen is dat wel lonend, om-

dat zij lagere overheadkosten hebben.'

Uit de meeste avontuurlijke reizen is het avontuur gehaald, waardoor het maken van verre reizen minder 'eng' is. 'Anders kun je zo'n reis niet verkopen', volgens Van Egmond. 'Je moet zorgen dat er onderweg niets vervelends gebeurt.'

De meeste touroperators, of dat nu van Holland International is, of een avontuurlijke reizen-organisatie, rijden in de vakantielanden hetzelfde rondje en bezoeken dezelfde attracties. Ondanks dat bestaat er volgens Van Egmond een scala van nuances. 'De toerist in het conventionele circuit is meestal lager opgeleid, dan de toerist die met avontuurlijke reizen meegaat. Ook krijgt hij een conventioneelere accommodatie, met goede voorzieningen, een koud pilsje en herkenbaar eten. Het bezoek aan culturele attracties is vaak vluchtiger, daarna gaat men snel weer terug naar het hotel. De alternatieve reisorganisaties blijven vaak juist wel in dorpen en eten lokaal voedsel. Ook zijn de gidsen, dragers en souvenirverkopers vaak lokale mensen.' Op die manier blijven de bestedingen in het dorp. Sommige avontuurlijke reizen, het ecotoerisme en duurzaam toerisme, waarmee SNV zich sinds enige jaren bezighoudt, vallen hieronder.

Zeuren 'Voor deze vormen van toerisme moet wel een goede marketing- en distributieplanning worden opgezet', meent Van Egmond. 'Zodat een dorp niet met zijn

laatste centen een accommodatie bouwt, terwijl de toerist niet komt. Want uiteindelijk zijn er weinig groepen die werkelijk het lokale en exotische willen. Bij de avontuurlijke reizen sta je er verstoeld van, hoe vaak de mensen over het eten zeuren. Misschien moeten er nieuwe doelgroepen worden aangeboord. Bijvoorbeeld de backpacker, maar dan moet zo'n dorp wel in de reisgidsen staan.'

Ook Reynders heeft nog een waarschuwing: 'In een aantal situaties kan volumetoerisme duurzamer zijn dan ecotoerisme. Als je met bushgangers door de dorpen stapt, zegt dat nog niet dat je duurzaam bezig bent.' <

AvdH/TN

Geraadpleegde literatuur:

- *Tendrapport Toerisme 1996/97*, uitgave NRIT
- *Tabellenrapport lange vakanties*, uitgave CBS (juni 1997)
- *NIPO Vakantie-onderzoek 1997*
- *Ton van Egmond, Toerisme: verbredening of verloederling*, DTV, 1989
- *Ton van Egmond en Brigitte Ars, Toerisme naar de Derde Wereld*, Garant, 1993
- *Claude Lévi-Strauss, Tristes tropiques*, Plon, 1955.
- *Wolf Kielich, Vrouwen op avontuur*, Maarten Muntinga, 1993
- *New Africa: Kenya Tourist Industry Collapses after Coast Violence*, okt. 1997

Armzalig

'Ik haat reizen en reizigers.

—
'Voor avontuur is er geen plaats in het etnografen-beroep; het is slechts een last, die op het werk een gewicht van verloren weken of maanden legt; werkeloze uren ontrokken aan onderzoek; van honger, vermoeidheid, soms van ziekte; en altijd die duizend klusjes die de dagen tot puur verlies terugbrengen en die het gevaarlijke leven midden in het oerwoud tot een imitatie van de militaire dienst maken...

—
'De werkelijkheid die wij zo ver weg zoeken heeft slechts waarde als hij ontdaan is van deze korst. Je kunt met gemak zes maanden van reizen, ontberingen en ontstellende verveling spenderen aan het opsporen van een onbekende mythe, van een nieuwe huwelijksregel, van een volledige lijst van clan-namen (dat op zich maar enkele dagen, soms enkele uren kost). Maar het volgende geheugenbezinksel: "Om half zes 's

morgens meerden we aan de rede van Recife aan, terwijl de zeemeeuwen krijsten en een vloot kooplui met exotische vruchten langszij samendromde", verdient een dergelijke armzalige herinnering het dat ik er mijn pen voor optil om hem vast te leggen?

Toch ontmoet dit soort verhalen een belangstelling die voor mij onbegrijpelijk blijft. Amazonië, Tibet en Afrika overstelpen de boekwinkels in de vorm van reisboeken, verslagen van expedities en fotoboeken, waarin effectbejag het de lezer onmogelijk maakt om de ervaringen op waarde te schatten.

—
'Wereldreiziger is een beroep geworden, een beroep dat niet bestaat ... uit het ontdekken van onbekende feiten in de loop van jaren van studie, maar uit het afleggen van grote aantallen kilometers en uit het verzamelen van stilstaande of bewegende beelden, bij voorkeur in kleur, dankzij welke men dagen

achtereen een zaal met luisteraars kan vullen, voor wie platitudes en banaliteiten op wonderbaarlijke wijze getransformeerd lijken te worden in openbaringen, om geen andere reden dan dat hun auteur ze, door een parcours van twintigduizend kilometer af te leggen, heilig heeft verklaard.

Wat horen wij tijdens deze voordrachten en wat lezen wij in die boeken? Het detail van de meegebrachte kisten, de streken van het sloopshondje, en, vermengd met de anekdotes, brokjes fletse informatie, die al vijftig jaar door de handboeken zwerven en die met een ongehoorde schaamteloosheid die gelijke tred houdt met de naïviteit en onwetendheid van de consumenten, worden gepresenteerd als een ooggetuigenverslag, wat zeg ik, als een oorspronkelijke ontdekking.'

Claude Lévi-Strauss, Tristes tropiques

In de Casamance woedt al jarenlang een bloedige oorlog. Dat weerhoudt touroperator Sunair er niet van onwetende Nederlanders dwars door het omstreden gebied rond te leiden. Een heel speciale opvatting van 'avontuurlijke reizen'. Terug bij hotel Palma Rima lijkt iedereen een beetje opgelucht. 'Ik was blij dat ik mijn dekbedhoes en Dettol bij me had'

De parasietenkolonie

➤ In het hotel Palma Rima dineert een Nederlands echtpaar. 't Is bijna afgelopen', verzucht de man. 'Nog vijf dagen en dan gaan we terug. En dat vind ik helemaal niet erg.' Hij is grijs, kалend, een beetje gezet en draagt een baard. Zijn jongere vrouw krabt aan een muggebeet.

'We hebben geprobeerd eerder te vertrekken, maar alle vluchten waren vol. En dan te bedenken dat Gran Canaria maar anderhalf uur vliegen hier vandaan is', zegt de man.

'Alles prikt en steekt hier', vult zijn vrouw aan. 'En dan die vreselijke hitte. Ik wist niet dat het hier zo heet was.'

De man legt plotseling zijn vork neer, draait zijn stoel naar me toe en zegt: 'Als ik 't omschrijven moet, dan is dit een parasietenkolonie: van zowel mens als dier. En wij zijn niet de enigen die dat vinden.' En hij draait zich weer om.

Het gloednieuwe vliegveld van Banjul is pas sinds enkele dagen open. Op het toilet zegt een mevrouw: 'En nu al geen toiletpapier. En ook spoelt hij niet meer door. Ach, ach, ach, wat een rotzooi.'

Onderweg naar het hotel kijken de passagiers stilletjes naar de 'metropool' Serekunda. Tussen de hutten en roestige schuttingen lopen vrouwen met meloenen en immense pannen op hun hoofd.

'Morgen vertel ik jullie hoe je met de mensen moet omgaan', zegt Mark, de standplaatsmedewerker van Sunair.

Ober Ebrahim vindt Hollanders maar moeilijke klanten. 'Ze zijn hard, vooral de mannen. Ze zijn zo gestresst. De vrouwen ontgooien het eerst.'

Ik probeer mijn Nederlandse reisgenoten te ontdekken, met wie ik acht dagen de avontuurlijke Senegal-Gambia rondreis ga maken. Ik vraag me af of de reis naar Casamance doorgaat, waar sinds 1992 een onafhankelijksoorlog woedt, die de laatste tijd weer heftig oplaaid. Op 27 oktober vond een slachtpartij plaats, waarbij volgens de kranten 75 doden vielen. Ook zouden tot aan de stadsranden van Ziguinchor landmijnen zijn geplaatst.

Maandag 24 november.

In het zwembad van hotel Palma Rima, waar een dikke dame met ontblote roodverbrande borsten in een autoband rondrijft, klinkt hoesmuziek.

Tijdens het buffetdiner klinkt *Eine kleine Nachtmusik* op en slippend cassettebandje. Buiten speelt een band *O when the saints*. Te-

rughoudend kijkt het publiek naar de Afrikaanse zangeres, die sexy over een schaakbord van stoeptegels danst. Terwijl de muzikanten hun apparatuur inpakken, opent May, een bejaarde Engelse dame in een mintgroene jurk de karaokeshow. Met beverige stem, die wordt overstemd door het volume van de begeleidende videotape, zingt ze het lied *November*. Tot diep in de nacht schettert de karaoke-hit YMCA door mijn hotelkamer.

Hotel Palma Rima bestaat uit snel uit de grond gestampte betonnen 'bungalows' met glazen schuifpuien, die voortdurend open en dicht knallen. Binnen de veilige muren van het ghetto kun je alles kopen en word je geamuseerd. De Gambiaanse buitenwereld is een andere. Rondom het hotel staan hoge hekken van kippengaas. 'Don't you speak English?', vraagt een jongetje brutaal door het hek als hij geen pen krijgt.

Op het strand en op straat word je onmiddellijk belaagd door jongens die roepen 'Hello, how are you, you're my friend', en die proberen je gids of betaalde minnaar te zijn. Bij de hotelingang en de supermarkt hangen gehandicapten rond, in keurige rolstoelen, een ongebruikelijk luxe in Afrika. Ze duwen voorbijgangers intekelijsten onder de neus, met namen van Duitse en Nederlandse toeristen, die hen met flinke bedragen hebben gesponsord. Een bewaker van het hotel waarschuwt me voor een groepje jongens

bij het hek. 'Kijk uit, dat zijn bumsters van het slechte soort, dat slaappillen in je drankje stopt als je meegaat. Veel van die jongens hebben aids. Voor mij en de andere jongens die in het hotel werken, hoef je niet bang te zijn. Wij worden elke twee maanden op aids gecontroleerd.'

Op het strand en op straat word je onmiddellijk belaagd door jongens die gids of betaalde minnaar te zijn

Dinsdag 25 november, de stadstoer

Het groepje bestaat uit slechts zeven mensen. Mijn medereizigers zijn geen Spanje-gangers die per ongeluk in Gambia zijn beland en bot over de cultuur heenwalsen. Het zijn hele vriendelijke, keurige mensen, die in verschillende werelddelen hebben gereisd.

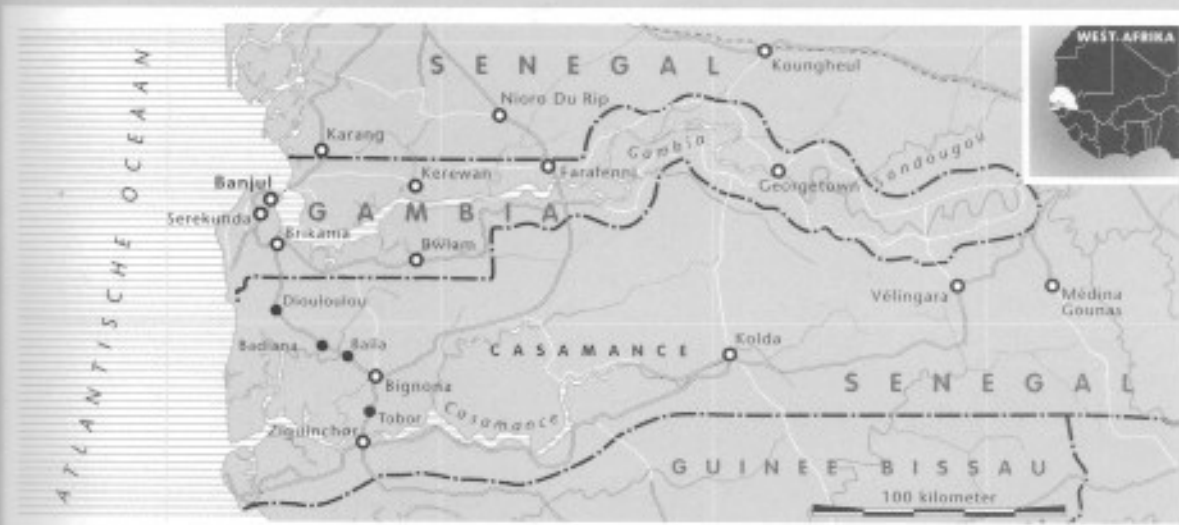
Om negen uur vertrekken we met een klein busje naar Charlie

de krokodil in Serekunda. Iedereen kijkt stilletjes naar de hutten en de roestige golfplaten schuttingen in de nauwe straatjes van Bakau. Vrouwen dragen meloenen en immense pannen op hun hoofd. 'Hier ziet u hoe de Gambianen in compounds leven', vertelt reisleader Alhadji door de microfoon. 'De oudste zoon heeft erg veel rechten, de vrouw niet.' Het busje wurmt zich langs de souvenirwinkeltjes, waardoor stof waait in de wasteilen van de vrouwen, die langs de weg water putten. Kinderen rennen bedelend achter de auto aan. 'Hartverscheurend', vindt Ans.

Banjul, Gambia.

Mijn medereizigers zijn vriendelijke keurige mensen die in verschillende werelddelen hebben gereisd

GAMBIA

oppervlakte

11.000 km²

bevolking

1,1 miljoen

gemiddelde

levensverwachting

45,6 jaar

bruto binnenland

product per hoofd

268 US\$ (1993)

alfabetisatiegraad

volwassenen

37,2%

© GEOGRAFIE

Op de stoep van het museum zit een honderdtal schoolkinderen, in blauw-witte uniformjes. Alom ontroering over het kunstig gevlochten haar. We krijgen precies dertig minuten om de geschiedenis en de cultuur van Gambia te bestuderen. Liesbeth vraagt me het toilet te keuren. Ze griezelt er van, dat je met een blikje water moet doorspoulen.

Om half vijf is een bijeenkomst met Mark, de standplaatsmedewerker van Sunair. Ik begin over de situatie in Casamance. Onze rondreis gaat naar Ziguinchor, de provinciehoofdstad en het vermoedelijke doel van de rebellen. Mark is net terug uit Nederland en zegt: 'Ach, er zijn daar een paar kleine probleempjes. De ambassade stelde hierover ook vragen, maar het reisbureau weet wel wat ze doet.'

Ik zie niet in waarom het reisbureau vakantiegangers moet confronteren met een situatie die door het Rode Kruis explosief en onvoorspelbaar wordt genoemd. Volgens ingewijden zou reizen naar Ziguinchor alleen onder gewapende begeleiding moeten gebeuren, omdat ook ten noorden van de rivier de Casamance gevechten kunnen uitbreken en op alle zijwegen mogelijk landmijnen liggen. Iedereen laat de reis naar Ziguinchor liever vervallen als in Casamance nog steeds wordt gevochten. Behalve de twee zusjes Candy en Manouk. Dat brengt Mark in een lastig parket: een reis moet doorgaan zoals hij op papier wordt aangeboden, zolang één 'pax' dat eist. Want anders kan die 'pax' schadevergoeding eisen.

Bij een stalletje aan het strand staat in het

bij mr. Black-Dekker'. Daarachter vreet een stier bij ondergaande zon de sinaasappelschillen uit een olieton. Vanavond weer karaoke.

Woensdag 26 november, naar Kafoutine.

Onderweg maken we een 'fotostop' bij de Abuko veemarkt. We worden belaagd door kinderen die onze adressen vragen om te corresponderen, en door mensen die ons voor 50 dalasi tegen diezelfde kinderen willen beschermen. 'We hebben bijna geen geit gezien', klaagt Ans, als we binnen tien minuten weer in het busje vluchten. Liesbeth heeft de kinderen een *fake* adres gegeven. 'Kennissen vertelden dat ze blijven bellen en smeken om geld, als je je echte adres geeft. En op een gegeven moment staan ze op je stoep.'

Aan de grens koopt Alhadji een voorraad zeep, kaarsen en snoepjes voor de dorpen die we gaan bezoeken. Henk tart alle Afrikaanse regels der fotografie en vereeuwigd de douanebeambten voor de grenspost.

Door het busraampje deelt hij snoepjes uit, wat een ware veldslag veroorzaakt. Henk kijkt beduusd. 'Dat moet ik dus niet meer doen', is zijn commentaar.

Iedereen is stil sinds we Senegal zijn binnengereden. 'Als ik een videocamera bij me had, zou ik de hele weg filmen', zegt Henk. Langs de weg loopt een grote groep vrouwen. 'Een demonstratie', merkt Henk op. De vrouwen roepen in een monotone cadans: 'Cadeau, cadeau, cadeau'.

Bij het vissersplaatsje Kafoutine lopen we naar een rijstveld, waar de vrouwen oogsten en onder een boom koken. Iedereen fotografeert hen. Op de verlaten vismarkt met een schilder-

Al snel hebben de kinderen ons in de gaten en geven ons kleffe vishandjes. Ze vechten om de handen van Ans, die er met een ongelukkig gezicht bij loopt. Iedereen stinkt. De viswalm die we uitwasemen is bedwelmend in de hitte. Ik maak een foto van vissers die hun kleurige piroque aan het strand trekken. Onmiddellijk daalt een regen van rotte vis en wrakhout op me neer. De vissers kunnen goed mikken en raken bijna recht mijn lens. Ik spring nog net op tijd opzij. Een vrouw die een vis schoonmaakt, maakt het karwei af en gooit de ingewanden tegen mijn bloesje. 'Dat was wel heavy', merkt Ans op.

Bij het busje dirigeert Alhadji de kinderen in de rij, vervolgens deelt hij snoepjes uit. Zodra we weggrijden, rennen de kinderen hard achter het busje aan, totdat alleen een stofwolk zichtbaar is.

Ik krijg een aanvaring met Alhadji, omdat ik hem vraag of hij al bericht heeft gekregen van het reisbureau over Ziguinchor. Alhadji neemt me apart en zegt kwaad dat ik niet zulke rare dingen moet vertellen over Casamance. Want het reisprogramma kan onmogelijk worden gewijzigd. 'Alle Italiaanse, Franse en Amerikaanse groepen gaan naar Ziguinchor. Het reisbureau vertelt de toeristen gewoonlijk helemaal niets: want dan gaan ze zich misschien onbehaaglijk voelen. Ben je soms journaliste, dat je zoveel van Casamance weet en kranten koopt? Want dat is niet normaal!'

Ik word ook kwaad en ontken. 'God will know', zegt Alhadji en slaat zijn ogen ten hemel. Een vrouw die jaren in Afrika doorbracht, vertelde me eens dat Afrikanen een perfecte intuïtie hebben voor een dubbele agenda.

Terwijl ik onder de douche sta, zitten mijn reisgenoten al op het terras aan de pijs. Alhadji

Henk deelt door het busraampje snoepjes uit, wat een ware veldslag veroorzaakt

van te overtuigen, dat in Casamance vrede heerst. 'Heeft Alhadji al iets van Mark gehoord?' vraag ik onschuldig. 'Nee, maar hij zegt dat er niets aan de hand is', antwoordt Candy. Ik haal de Gambiaanse krant tevoorschijn, om te bewijzen dat ik niet uit m'n nek sta te kletsen. In *The Daily Observer* staat dat gisteren bij hernieuwde gevechten tussen het Senegalese leger en de rebellen vlakbij Ziguinchor 27 doden zijn gevallen. Volgens ooggetuigen probeerden de rebellen het vliegveld te bezetten en staken ze huizen in brand.

'Laat Alhadji die krant eens zien', zegt Liesbeth. 'Ach, dat heb ik gisteren ook al voor de BBC gehoord', is diens lachende reactie. Na het diner stuurt Sunair een gladde fax. 'We hebben nader geïnformeerd en zien geen enkele reden om de reis naar Ziguinchor niet door te laten gaan', luidt ongeveer de tekst. 'Namens Sunair wensen wij u een prettige vakantie.'

Iedereen haalt opgelucht adem. Ik houd er maar over op.

Na het gebruikelijke *entertainment* vertelt Moussa aan de bar dat de toeristenbusjes regelmatig kindertjes overrijden die meerennen.

Vorige maand hield een jongetje zich aan de auto vast, tot hij viel. Hij was op slag dood.

Donderdag 27 november, Ziguinchor.

Bij de pont over de Baila-rivier controleren militairen met kalasjnikovs onze paspoorten in

de gloeiend hete zon. Met overdreven machtsvertoon sturen de militairen het vaartuig naar de overkant.

In het dorp Caparan staan de vrouwen en kinderen gedisciplineerd klaar in de rij, om de zeep en snoepjes in ontvangst te nemen. Ze zijn goed gedruild en wachten rustig, totdat we het dorp hebben bezichtigd.

De *alkalo*, het dorpshef, neemt ons onverschillig op. Een man leidt ons rond in een keurig opgeruimd huis, waar geen mens te zien is. Iedereen kijkt de slaapkamer en de *bucket-shower* binnen. 'Ik vind het wel gênant, maar mijn nieuwsgierigheid wint het van de *gène*', zegt Liesbeth.

Bij Bignona rijden we over een lange klinkerweg door ondergelopen rijstvelden. Uit de lage waterplassen in de rivierbedding steken duizenden kromgegroeide staken omhoog. De overblijfselen van verzilde en verdorde mangobomen bieden een lugubere aanblik.

Op de toegangsweg naar Ziguinchor volgt opnieuw een grondige militaire controle. In het luxe Nema Kadior Hotel zijn we de enige gasten. Geen Italianen, Fransen en Amerikanen, zoals Alhadji beeerde.

Om vijf uur 's middags gaan we naar de toeristenmarkt. 'Waar is nou die mooie oudkoloniale sfeer uit de reisgids?' vraagt Liesbeth teleurgesteld.

Iets meer dan twee weken later wordt op de hoofdweg van Bignona naar Ziguinchor een auto beschoten, waarbij vier mensen omkomen. En op 23 december schieten de rebellen op diezelfde weg veertien burgers dood.

Vrijdag 28 november, terug naar Gambia.

Van middernacht tot aan het ochtendgloren klinken de rituelen van de veertigste nacht: om de dode goed te stemmen en kwade geesten te verjagen. Eindeloos herhalen vrouwenstemmen hetzelfde monotone melodietje. De lage stemmen van het mannenkoor worden begeleid door diepe, dreigende trommels.

'Lekker geslapen?', vraagt Alhadji de volgende ochtend in het Nederlands: 'Ja', antwoordt iedereen in koor. Liesbeth vertelt dat ze niet kon slapen van dat geschreeuw.

Buiten wordt het langzaam licht. Kinderen lopen naar school, volwassenen naar hun werk. Henk wil lifters meenemen. 'Iedereen moet hier vast heel ver lopen', zegt hij. We hobbelen door de kuilen in de slecht geasfalteerde weg. Henk pest me. 'Dat komt door al die landmijnen.' Hij is weinig autoriteitsgevoelig. Bij de zoveelste controlepost loopt hij straal langs de norskijkende militair met kalasjnikov heen en komt terug met de opmerking: 't Zijn zeikerds, die Limburgers. Ze motten altijd pissen.' Henk hangt regelmatig met zijn billen voor het raam. 'Even ventileren.'

In een lokaal cafeetje bij de Gambiaanse grens staren een twintigtal kinderen ons aan vanachter het gazen hek en vragen een cadeau.

'Ze zijn net zo vasthoudend als vliegen', zegt Liesbeth, 'Je moet ze weggagen.'

Iedereen kijkt vies toe hoe ik lokale koffie bestel.

Op de aanlegsteiger bij Sapu aan de Gambia-rivier worden we opnieuw belaagd. Ditmaal proberen de kinderen hun adres aan ons te slijten, in de hoop een Europese maecenas te vinden.

'*But I'm a schöölchild!*' roepen ze wanhopig uit als we de kleine briefjes weigeren. Vervolgens proberen ze de briefjes in onze zakken te stoppen. Alhadji jaagt de kinderen met een stok weg.

Op de boot zit een groep Duitse toeristen, die allemaal gruwelijk chagrijnig kijken. Een Gambiaanse gids, die zo te horen zijn Duits heeft geleerd uit de Chaplin-film *The Great Dictator*, deelt bevelen uit. '*Essen!*', '*Du erst!*', '*Bananen!*'

In het nomadendorpje Sarre Alkaly, een pas ontdekte toeristische bestemming, laten de kinderen ons voor de afwisseling met rust. Een magere vrouw die er ziek uitziet, kijkt gelaten toe hoe we haar fotograferen. Alhadji geeft alle vrouwen een stuk zeep. Voordat we zijn vertrokken loopt elk kind met een opgeblazen ballon tussen de lippen.

Zaterdag 29 november, naar het Tendaba Camp

Een toerist laat het personeel alle bezems, emmers en afwasbakken vol vaat uit de keuken ha-

ANNO VAN DER HEIDE

In het dorp Caparan staan vrouwen en kinderen gedisciplineerd in de rij klaar om zeep en snoepjes in ontvangst te nemen

len, en maakt een foto. Intussen steelt een aap broodjes van de ontbijttafel. En terwijl Joop video-opnames maakt van Liesbeth die een aap voert, wordt hun fototoestel uit de hotelkamer gestolen. Het dambord op de stoep voor het politiebureau met uitgesleten damstenen, belooft een lange wachttijd. Joop en Liesbeth worden eindeloos ondervraagd en moeten hun eigen proces verbaal opschrijven, omdat de politie-agent analfabeet is. 'Ze doen net of we het zelf hebben gedaan', zegt Liesbeth verontwaardigd.

De politiebaas eist 400 dalasi, omdat het vandaag zijn vrije dag is. 'Hij zei: "Me holiday". Liesbeth antwoordt boos: "Me ook holiday!"

Zondag 30 november. De terugweg.

De volgende ochtend wacht een groen-geel gestreepte jeep ons op voor een tochtje door het Kiang West National Park, 'Waar prachtige vogels leven', aldus de folder.

'Niet ventileren', zegt Candy, als Henk met zijn grote billen voor haar neus in de laadbak gaat staan en zich vasthoudt aan de bovenstang.

Na een kwartiertje hobbelen over een bospad, maken we een korte wandeling naar een moeras. Alhadji tuurt door de verrekijker over het water. Geen bushpig te zien. Tien minuten later stoppen we bij een diep rivierdal. De zusjes zingen: 'Aan de rivier de Gambia', als variatie op de lokale toeristenhit: 'On the rivers of Babylon'. Alhadji tuurt door zijn kijker naar wilde zwijnen en vogels. Er is niets te zien.

'Al die beesten hebben we gisteravond opgegeten', merkt Henk op.

Voor de lunch verstoren we nog even een schoolles. De onderwijzer kijkt trots toe hoe de

Liesbeth ballonnen en pennen uitdeelt. Henk doet voor hoe je met een ballon een scheetgeluid kunt namaken. Een collectief: 'Prrrt!' klinkt door het klaslokaal.

Een stofwolk van kinderen achtervolgt de jeep. 'Geen wonder dat die Afrikanen zulke goede atleten zijn. Van jongs af aan rennen ze achter de toeristenbusjes aan', merkt Joop op.

Terug bij hotel Palma Rima lijkt iedereen een beetje opgelucht. 'Dan kunnen we weer onze eigen gang gaan', zegt Ans.

'Ik was blij dat ik mijn dekbedhoes en Dettol

bij me had', zegt Liesbeth. 'Ik heb de wasbak en het toilet steeds met Dettol ontsmet. In Nederland zou ik erover geklaagd hebben. Hier denk ik: "Ach, 't Is Afrika". Hoe raar het ook klinkt: het spectaculaire hier is toch de armoede.'

Maandag 1 december, hotel Senegambia

Het opgespoten strand, waar zandzakken de erosie moeten tegengaan, ligt overvol. Wie een ligbank wil, moet om zeven uur 's ochtends opstaan. 'You want airmiles?' vraagt de jongen die verse vruchtensap rondbrengt. Het eigenlijke strand, waar de zee aanspoelt, ligt vier meter lager. Beneden bij de waterlijn sporten de beachboys.

Eenieder duwt zijn gehandicapte familielid naar de ingangen van de hotels. 'Kom, kom. Het is mijn kleine broertje', roept een jongen met een hartverscheurend stemmetje. Een Duitse man antwoordt: 'Je rookt, dus je hebt geld'. Een bejaarde Duitse mevrouw gaat naast de gehandicapte jongen zitten, hoort zijn verhaal aan en haalt hoofdschuddend en met tranen in haar ogen een grote flap uit haar portemonnee.

AvdH

* Om redenen van privacy zijn de namen van de toeristen veranderd.

Rottende mango's

Hotel Atlantic is een relatief klein driesterrren hotel dat 350 gasten herbergt. In het hoogseizoen importeert Hotel Atlantic maandelijks voor 50.000 gulden aan groenten, fruit, cornflakes, melk, thee en koffie 'Ook het voedsel dat we in de supermarkt kopen, komt uit Europa,' zegt Momodou Jobe, voedseldirecteur van Hotel Atlantic. 'Evenals de meeste wijn, sterke drank en de hele inventaris.' Daarnaast koopt het hotel voor ongeveer 32.500 gulden lokale voedingsmiddelen. De hotelgasten eten per week 700 kilo vis en 350 kilo vlees, dat het hotel in Gambia koopt.

De touroperator betaalt gemiddeld 440 gulden per toerist aan het hotel. Hotel Atlantic betaalt het personeel relatief goed. Het laagste loon ligt op 100 gulden per maand, voor schoonmakers en afwassers. Een kok begint met 120 gulden, zijn loon kan stijgen tot

1600 gulden. Daarnaast krijgt het personeel transport en fooien.

'Vergeleken met tien jaar geleden, komt tegenwoordig veel voedsel uit Gambia,' zegt Jobe. 'De Engelsen willen met kerstmis blesst kalkoen eten, daarom fokken we hier nu ook kalkoenen.'

Tussen half december en juni groeit in Gambia volop groente en fruit. De rijpe mango's rotten in het toeristische laagseizoen weg. Jobe ziet als enige oplossing een conservenfabriek, die de mango's verwerkt tot sap, chutney en jam. 'Daarin zou men moeten investeren. Want dat stimuleert de boeren meer groenten en fruit te verbouwen. Ook de groenten en de tomaten rotten weg zodra ze rijp zijn. Intussen importeert Gambia tomatenpuree, dat een belangrijk bestanddeel is van de lokale gerechten.'

De Gambiaanse minister van Toerisme Susan Waffa-Ogoo uit zich buitengewoon diplomatiek, maar weet ternauwernood haar ergernis te verbergen. 'Kinderen die achter toeristenbusjes aanrennen en *toebab* roepen? Gambia is een gastvrij land, op die manier verwelkomen ze de toeristen. Erosie? Dat is een wereldwijd probleem. Misschien kan Nederland ons helpen dijken te bouwen. Daar zijn jullie goed in.

Minister Waffa-Ogoo: toerisme brengt ons niets dan goeds

➤ Toerisme is in Gambia de belangrijkste bron van deviezen en heeft de verbouw van pinda's van de eerste plaats verdrongen. De minister heeft geen exacte cijfers over de inkomsten en schat het bedrag op tweehonderd miljoen dalasi per jaar (circa veertig miljoen gulden). Het hoogseizoen in Gambia is in de winter. Het topseizoen was in 1993-'94, toen honderddertigduizend chertertoeristen het land bezochten. Winter 1994-'95 werd een dieptepunt met 46 duizend toeristen, toen Groot-Brittannië na de staatsgreep een negatief reisadvies gaf. 'Dit jaar verwachten we ongeveer honderdvijftigduizend gasten. Alleen al deze zomer zijn er 84 duizend toeristen in Gambia geweest. Terwijl hier voordien 's zomers nauwelijks toeristen kwamen', zegt Susan Waffa-Ogoo.

De meeste hotels zijn met buitenlands geld gebouwd en hebben buitenlandse eigenaars. 'Ook importeren we veel drank en voedsel uit het buitenland voor de hotels. Daardoor lekt natuurlijk veel geld weg.'

Palmboom Gambia probeert de image van goedkope strandbestemming te veranderen en wil kleinschalig toerisme op het platteland ontwikkelen. 'We introduceren op het platteland geen massatoerisme. Milieubescherming is voor ons belangrijk.'

Ook denkt de regering aan conferentietoerisme en cruiseschepen over de Gambia-rivier, waarbij weinig mensen in korte tijd veel betalen. 'Op die manier maximaliseren we het profijt. We openen het platteland niet voor buitenlandse investeerders en stimuleren dat de bevolking zelf lodges gaat bouwen. En net als aan de kust, willen we geen hoogbouw. Daar mag geen enkel hotel hoger zijn dan een palmboom.'

Waffa-Ogoo ziet vooral positieve effecten van het toerisme. In de eerste plaats verdient Gambia geld, bovendien heeft toerisme een sociaal aspect. 'Toeristen uit verschillende Europese landen hebben via organisaties scholen opgericht. Ook sponsoren sommige toeristen scholen en betalen anderen het schoolgeld voor individuele schoolkinderen. Dat proberen we te stimuleren.'

Ik vraag de minister wat ze vindt van de kinderen die bedelend om pennen en schoolgeld achter de toeristenbusjes aanhollen. Verstoort dat niet de cultuur?

'Een van de attracties van Gambia is, dat de

mensen erg warm en open zijn', antwoordt ze. 'Op die manier verwelkomen de kinderen de mensen. Als je voor de eerste keer uit Europa komt, is dat een cultuurshock. De toeristen komen uit een cultuur waar niemand aandacht aan elkaar schenkt. Gambianen proberen ervoor te zorgen dat bezoekers zich thuis voelen. De kinderen roepen *toebab, toebab*, dat is hun manier om vreemdelingen te verwelkomen.'

Waffa-Ogoo geeft toe dat het contrast tussen de rijke toerist en de arme Gambiaan problemen kan veroorzaken. 'Gelukkig valt dat in Gambia erg mee. Criminaliteit kan een probleem worden, als er meer toeristen komen dan de bevolking kan hanteren. Maar hondervijftigduizend toeristen per jaar is niet te veel.' Gambia wil er de komende vijf jaar nog twee hotels bij, met hoogstens zeshonderd bedden. 'Niet meer: anders loopt het uit de hand in een klein land als Gambia.'

Ook is prostitutie volgens haar in Gambia geen probleem en komen veel prostituees uit andere landen in de regio. 'De politie zendt ze van tijd tot tijd terug. Gambia is een kleine gemeenschap: waar de mensen elkaar kennen, daarom doen Gambianen dat niet gauw.'

Geteisterd Het analfabetisme-cijfer voor Gambia ligt - afhankelijk van de bron - ergens tussen de 60 en 65 procent. In 1990 ging hooguit 55 procent van

de kinderen in de desbetreffende leeftijdsgroep naar de lagere school, waarvan 15 procent dat niet afmaakte.

Volgens de minister is dat overdreven, en gaan de meeste jongeren momenteel naar school of naar centra voor beroepstraining. 'De kinderen die de toeristen volgen op de stranden, hebben hun school afgemaakt en zijn werkloos. Gambia is een agrarisch land, dat de laatste tien jaar geteisterd wordt door droogte. De schoolkinderen trokken naar de stad, om werk te zoeken. De regering bouwt momenteel middelbare scholen op het platteland, zodat de kinderen in hun eigen streek kunnen opgroeien. Als ze daar ook geld kunnen verdienen, verliezen ze hun interesse om naar de stad te trekken. Echt, de trend verandert.'

De minister ontkent dat de erosie van de stranden een van de gevolgen is van het toerisme, en dat de hotels zand gebruikten voor het cement.

'Ik denk dat erosie een wereldwijd probleem is. Dat is een groot en duur probleem, dat de regering momenteel niet kan hanteren. Op de korte termijn maken we houten golfbrekers in zee. De Nederlandse regering zou ons met dit probleem kunnen helpen. Jullie hebben dijken gebouwd en controleren het waterpeil. We zoeken mensen om de dynamiek van de golven te bestuderen.'

AvdH

Susan Waffa-Ogoo, Gambia's minister van Toerisme:
'Gambianen proberen ervoor te zorgen dat bezoekers zich thuis voelen'

Toeristen komen voor mooie witte stranden en wuivende palmen. Maar juist door de toeristenaccommodaties spoelen deze toeristische attracties in Gambia weg. Milieu-activist Mass Cham legt de verantwoordelijkheid bij de Gambiaanse regering. 'Ze hebben de toeristen hier gedumpte en de rest aan de touroperators overgelaten.'

Door hotelbouw verdwijnen stranden in zee

Mass Cham barst uit in een hoongelach. 'Dijken bouwen? Ze moeten de hotels dieper in het binnenland plaatsen. Dan krijgt de natuurlijke plantengroei weer een kans. En dat houdt de erosie tegen. Die erosie komt alleen maar omdat het ministerie toestemming heeft gegeven de hotels zo dicht bij zee te bouwen en de vegetatie te kappen.' Cham is ornitholoog, milieudeskundige en directeur van de Eco Friends Foundation.

Folders 'We hadden prachtige stranden met een weelderige tropische vegetatie', zegt hij op een toon alsof hij een sprookje vertelt. 'De planten hielden de erosie tegen. Zoals de baobabbomen. Het ministerie van Toerisme heeft de hele zuidelijke kuststrook, 75 meter landinwaarts vanaf de getijdenlijn, bestemd voor hotelbouw.'

'Die 75 meter is veel te dicht bij zee. De vegetatie, die de erosie tegenging, werd gekapt. De regering wilde niet naar de waarschuwingen luisteren. Nu houdt niets de erosie tegen.'

In de folders van de reisbureaus staan foto's van de prachtige zandstranden in Gambia. De werkelijkheid is anders: niet alleen bij hotel Atlantic in Banjul is het strand nagenoeg verdwenen en klotst de zee tot aan de muur van het terras. Ook langs de hoofdweg van Serekunda naar Banjul, tussen het Palmgrove hotel en het Laguna hotel, is de vegetatie gekapt.

'Direct na het kappen begint de erosie', zegt Cham. 'Het duurt tussen vier en tien jaar voordat de zee tot aan de gebouwen komt.'

Bij het Laguna hotel stond het zeewater binnen in het restaurant. In het Palmgrove hotel vernielde de zee de poolbar en het zwembad.

Bij het Tallpoint, een belangrijke vogelbroedplaats, is veel zand weggehaald voor de aanleg van de hoofdweg. Ook wordt het strandzand vaak gebruikt voor cement, om de hotels te bouwen.

'De regering ontkende de oorzaak van de erosie. Alleen de hoteleigenaren maakten zich zorgen.' Bij hotel Senegambia liggen de toeristen massaal op een krap, opgehoogd strand, dat met zandzakken is gestut om verdere erosie tegen te gaan. Het natuurlijke strand ligt zes meter lager.

'Daar was overal plantengroei. Ik heb de regering vaak voorgesteld dieper landinwaarts te bouwen, dat zou het strand gered hebben. Bovendien lopen toeristen graag door een mooi landschap naar het strand. Maar de regering weigerde elk voorstel.'

Nadat driekwart van het moslimkerkhof door de zee was weggespoeld, liet de regering de gaten vullen met zand en grint. 'Dat is niet de manier: die steentjes zullen in zee verdwijnen. Je kunt de natuur niet vervangen door kunstmatige middelen', meent Cham. 'Zolang de vegetatie geen kans krijgt zich te herstellen, houdt je dit probleem. Alleen de natuur kan de natuur beschermen.'

Mangroven Toen de regering aan de Bondroad het mangrovenbos wilde kappen, om daar fabrieken neer te zetten schreef Cham internationale organisaties aan. 'Een jaar voor de staatsgreep zijn de mangroven tot beschermd wetlandgebied verklaard.' Cham adviseerde de vorige regering over ecotoerisme. Hij is sceptisch over de nieuwe regering, maar heeft nu een afspraak met de minister van Milieu. In de minister van Toerisme heeft hij weinig vertrouwen. Cham vindt dat de regering intensief moet samenwerken met de lokale bevolking om te komen tot duurzaam ecotoerisme. 'Het toerisme is in Gambia geïntroduceerd zonder dat de bevolking erover was ingelicht. Ze hebben de toeristen hier gedumpte en de rest aan de touroperators overgelaten.'

Onlangs is in het Niimi National Park weer een kamp te dicht bij zee gebouwd. Volgens Cham zijn in het park alleen nog kleine plukjes bos over. 'Ze vernielden de hele kust voor de toeristen. De regering weigert in te zien dat de toeristen juist voor die mooie stranden komen, met palmbomen en tropische planten. De directeurs van het toerisme en de wildlife conservation zeggen dat Mass Cham een slechte man is. Maar ik zal me niet hoeven schamen als alles vernietigd is. Zij wel.' <

AvdH

De hotels Senegambia (l.) en Atlantic aan de Gambiaanse kust. 'Het duurt tussen vier en tien jaar voordat de zee tot aan de gebouwen komt'

Was Afrika's zuidelijkste punt vroeger een plek waar je niet heen ging, nu blijkt de bijzondere politieke geschiedenis van Zuid-Afrika een unieke verkoopwaarde te hebben. Het groeiende toerisme heeft echter nog weinig voordeel gebracht voor de meerderheid van de bevolking. Grote hotelketens en touroperators profiteren het meest.

De populariteit van het township-toerisme

> Vier zwarte neusjes drukken zich tegen het raam van de crèche. Nieuwsgierige kinderoogen kijken op, naar de zo juist gearriveerde minibus van Cape Rainbow Tours. De toeristen, twee Amerikaanse families en een Duitse fysiotherapeut, hijsen zich uit het voertuig en glimlachen een beetje onbeholpen. Voor hen staat vandaag geen safari door een van Zuid-Afrika's vele wildparken op het programma, of een ritje met de kabelbaan naar de top van de Tafelberg, maar een excursie over de kleurengrens. Naar het dorre, uitgestrekte *bidonville* van de Kaapse vlakte.

De townships zijn in het 'nieuwe' Zuid-Afrika een geliefde toeristische bestemming. Populairder dan luxe vakantieparadijzen zoals Sun City, zo blijkt uit een recent onderzoek van Satour, het Zuid-Afrikaanse Bureau voor Toerisme. Vakantiegevers komen er om met eigen ogen de uitkomst te zien van het politieke wonder dat zij in de afgelopen jaren op hun televisiescherm hebben zien voltrekken. Tegelijkertijd willen ze inzicht krijgen in de verwarrende logica van de planologen van de apartheid en in de sociale werkelijkheid van dat systeem.

So cute 'Wonen hier echt baby's?', vraagt een klein meisje uit Washington verwonderd bij de aanblik van het vervallen stenen huisje waar de crèche onderdak vindt. Het antwoord laat niet lang op zich wachten. De peuters krijsen *Nkosi Sikeleli Afrika*, het Zuid-Afrikaanse volkslied. Binnen een paar seconden flitsen een vijftal camera's. Plaatjes voor het thuisfront. 'They are so cute', verzucht de Duitse fysiotherapeut. De vader van het meisje uit Washington vraagt de juf voor een foto. Buiten, met de golfplaten krotten van de township Crossroads op de achtergrond.

Andy Cassie is kleurling en groeide op in de townships. Hij is vandaag de gids op de minibus van Cape Rainbow Tours en heeft er zin in. Niet verwonderlijk. Het is december, de zomerzon verhit Kaapstad tot een tropische oord en de zaken gaan goed met het township-toerisme. 'Kijk, dit is het nieuwe Zuid-Afrika', jubelt Andy, terwijl hij naar de verkeerspolitie langs de kant van de weg wijst. 'Ze werken goed samen, blank en zwart. Huidskleur is niet meer belangrijk. We noemen dat *umbuntu*, *nation-building*, verzoening. Vergeet het verleden, denk aan onze kinderen.'

District Six De toeristen knikken en werpen nieuwsgierig een blik naar buiten. Aan het begin van de tour voerde Andy ze door District Six, tot 1966 een levendige multiculturele wijk in Kaapstad, waar bevrijde slaven, kooplieden, kunstenaars, arbeiders en immigranten leefden. Nu is de minibus op weg naar het gebied - een paar kilometer verderop - waar de zestigduizend inwoners naar moesten verhuizen toen de apartheidregering District Six tot een blank gebied verklaarde en de huizen met bulldozers vernietigde.

Andy heeft er een andere hoofddeksel voor opgezet. In de stad sierde een gangsterhoed zijn gezicht; in de townships draagt hij een Sottho tooiel. 'Zo kan ik me beter mengen met de omgeving', verklaart hij. De gids doet zijn best om ook zijn buitenlandse passagiers bij het dagelijkse leven in de townships te betrekken. 'Kijk, ik heb toeristen bij me en we willen wat vragen. Heb je een minuutje?' roept Andy naar een oude marktman in de Indian Raylands. 'Waar woonde je voordat je hier woonde?' 'In District Six', antwoordt de oude man. 'Daar waren we één familie, maar de wet haalde ons uit elkaar.'

De volgende bestemming is het Philani Nutrition Centre in Khayelitsha, een opvanghuis voor moeders met ondervoede kinderen. Achterin een grote loods weven de moeders van re-

pen oud textiel doeken met vrolijke motieven. De toeristen bekijken een stapel. Drie doeken gaan mee naar Washington. De Duitse fysiotherapeut koopt er twee. 'Dat is het wederzijdse voordeel van deze tours', zegt Andy. 'De mensen uit de townships verkopen hun handwerk en de toeristen leren over het nieuwe Zuid-Afrika.'

Andy is optimistisch over de betekenis van het toerisme voor de economische ontwikkeling van het land. 'Elke toerist die een week in Zuid-Afrika doorbrengt, zorgt ervoor dat twee families minstens een dag kunnen eten', weet hij. Ook in het wederopbouw- en ontwikkelingsprogramma (RDP) van de Zuid-Afrikaanse regering is een grote rol weggelegd voor de toerisme-industrie. Ondanks het feit dat de sector nu nog maar 4,9 procent bijdraagt aan de Zuid-Afrikaanse economie, wat erg laag is vergeleken met het gemiddelde van 8 procent van andere landen in de wereld.

Toeristen brengen buitenlandse valuta het land binnen en besteden gedurende hun vakantie veel geld, wat een belangrijke stimulans is voor de economie, zo is de gedachtegang. Juist de armste laag van de bevolking zal sterk profiteren, omdat de toerisme-industrie arbeidsintensief en sterk lokaal gebonden is. De sector biedt bovendien werk aan ongeschoolde arbeid. Geschat wordt dat de toerisme industrie - direct

Kaapstad.

Toeristen tijdens een township-toer.

De townships zijn populairder dan de luxe vakantieparadijzen

en indirect - tussen de 300.000 en 480.000 mensen aan het werk houdt.

Dat aantal zal de komende jaren stijgen, aangezien het aantal buitenlandse bezoekers aan Zuid-Afrika nog steeds in de lift zit. Het toerisme groeide het afgelopen decennium met 15 procent per jaar - exclusief het toerisme uit Afrika, wat met 20 procent per jaar toenam. In 1997 kwamen 1,4 miljoen overzeese toeristen naar Zuid-Afrika. In 2000 moeten dat er een miljoen meer zijn, zo verwacht Satour. De prognoses zijn gunstig. Ondanks de criminaliteit en het gekrompen marketingbudget van Satour, steeg het aantal toeristen deze lente opnieuw.

Bezuinigd George Dor, als ontwikkelingsdeskundige werkzaam voor de South African National Civic Organisation (SANCO), is minder overtuigd van de heilzame werking van de toerisme-industrie. Hij

Toeristen bezoeken een crèche in een van Kaapstads townships

deed er onderzoek naar en concludeerde dat de toename in het aantal toeristen nauwelijks in het belang van de meerderheid van de Zuid-Afrikaanse bevolking werkt. 'De hotel-industrie heeft de afgelopen jaren fors bezuinigd op personeelskosten en neemt in toenemende mate mensen tijdelijk in dienst. De lonen en secundaire arbeidsvoorzieningen in de sector zijn zeer mager. Opleidingen zijn onvoldoende afgestemd op de behoefte van de groeiende toerisme-industrie.'

'Het zijn voornamelijk de grote, gevestigde bedrijven die profiteren', vervolgt Dor. 'De lokale bevolking heeft nauwelijks voordeel van de exploitatie van bijvoorbeeld wildparken, ook al is het hun oorspronkelijke land. Ze worden tot nu toe amper betrokken bij de ontwikkeling van het toerisme in hun regio.' Ook het township-toerisme komt vrijwel alleen ten goede aan enkele individuen die ruim genoeg bij kas zaten om als touroperator te starten.

Slechts weinig geld van de toerist heeft de leefomgeving verbeterd of de weg gevonden naar de beurs van de inwoners zelf.

Archeo-toerisme Het nieuwe regeringsbeleid, dat vorig jaar juli door het parlement werd goedgekeurd, belooft verandering. Zo zal de komende jaren meer worden geïnvesteerd in onderontwikkelde gebieden, zal de infrastructuur worden verbeterd en lokaal ondernemerschap worden bevorderd. Het ministerie van Milieu en Toerisme heeft bijvoorbeeld een nieuw soort toerisme bedacht, het 'archeo-toerisme', en gaat routes uitzetten langs gebieden in de Noord-Kaap, waar opgravingen werden gedaan uit het stenen tijdperk, en langs de grotten aan de kust van de Kaap. Dit moet vooral werkgelegenheid en inkomsten opleveren voor de bevolking in rurale gebieden.

Een andere doelstelling van de regering-Mandela is om Satour - dat werd opgericht tijdens de apartheid om het toerisme internationaal te bevorderen ondanks de sancties tegen de voormalige regering - om te vormen van een bureaucratisch instituut tot een flexibel marketinginstrument. Met die reorganisatie is al een begin gemaakt. Het bureau kreeg onlangs - ook vanwege corruptie -

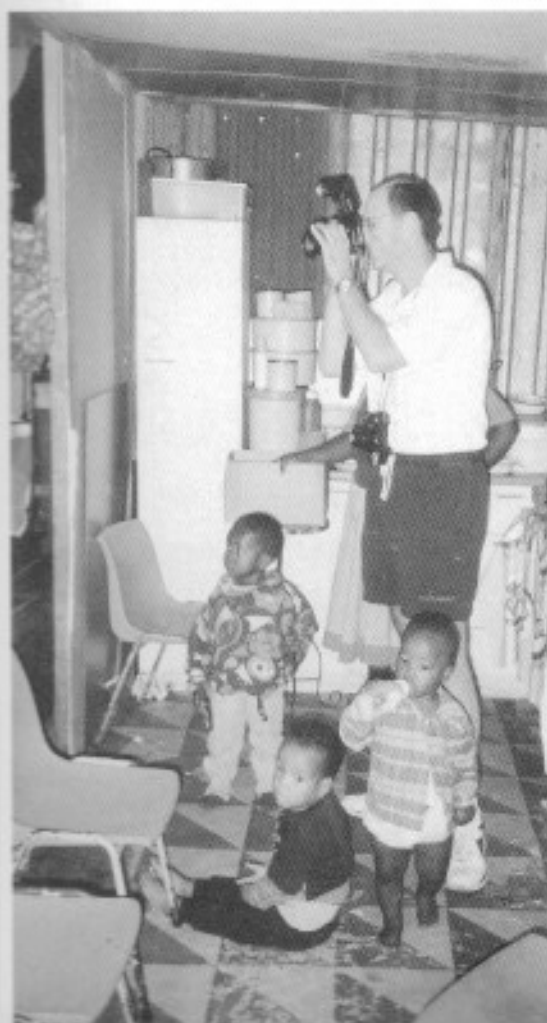
Volgens George Dor richt Satour zich te veel op één aspect van het toerisme: de internationale marketing. 'Ze probeert overzeese toeristen, vooral uit Europa en de Verenigde Staten, naar Zuid-Afrika te halen. Dat is belangrijk, maar in overweging moet worden genomen dat die toeristen veelal in eigen land voor hun vakantiereis betalen. De Zuid-Afrikaanse touroperators houden de buitenlandse valuta vaak vast op buitenlandse bankrekeningen, uit vrees voor te grote schommelingen in de wisselkoers. Daardoor komt er uiteindelijk maar weinig geld in Zuid-Afrika terecht.'

Het binnenlands toerisme is een onderge-sneeuwd gebied geraakt. 'Satour besteedt er nauwelijks aandacht aan. Er is een invloedrijke groep mensen binnen het bureau die vindt dat ook in de toekomst de focus internationaal moet blijven, terwijl het binnenlandse toerisme juist in de context van het nieuwe Zuid-Afrika, van een land dat gedeeld moet worden met alle burgers, gestimuleerd zou moeten worden', vindt George Dor. 'Vakantie en recreatie zou in het democratische Zuid-Afrika een recht van alle burgers moeten zijn.'

'Wanneer mensen uit de townships op vakantie kunnen naar de zee of de bergen, en andersom, krijgen ze ook een beter idee van het land waarin ze leven. Ze zullen de verschillen tussen de streken en de culturen beter leren begrijpen, en daardoor ook elkaar', vervolgt George Dor.

Ontoegankelijk Maar aan het armste deel van de Zuid-Afrikaanse bevolking valt door de toerisme-industrie weinig te verdienen. De regering zegt geen financiële middelen te hebben. Ze heeft bijvoorbeeld het plan opgevat om Avontura, een keten van low-budget vakantieverblijven dat door de apartheidregering voor de armere blanke bevolking werd geëxploiteerd, te privatiseren. 'Daardoor zullen de prijzen stijgen en de vakantieverblijven ontoegankelijk worden voor de gemiddelde Zuid-Afrikaan', zegt George Dor.

Andy Cassie krijgt nauwelijks Zuid-Afrikaanse toeristen in zijn minibus van Cape Rainbow Tours. 'Ik hoop dat het in de toekomst vaker zal voorkomen, zodat er een beter wederzijds begrip in dit land ontstaat. Ze zullen, zoals de meeste toeristen, geschokt zijn. Het is een andere wereld daar, anders dan dat hen werd voorgehouden. De mensen in de townships hebben allemaal een eigen verhaal te vertellen. In de tijd van de apartheid konden we dat niet doen, omdat we anders gearresteerd zouden worden. Nu hebben we een democratie en ik wil eerlijk zijn en vertellen over het verleden en over de prachtige toekomst die we hebben. Dat is mijn bijdrage.' <

Het Griekenland van de kolonels, het Spanje van Franco, het Portugal van Salazar, de politiek bewuste beetje linkse vakantieganger had het niet gemakkelijk in de jaren zestig. Het Marokko van Hasan is nog steeds het Marokko van Hasan maar geeft geen gewetensproblemen meer. Daar moeten we het tegenwoordig verder weg voor zoeken. Kenya, Burma. Maar wie praat er nog over een boycot?

Mensenrechten hebben weinig invloed op toeristenstromen

➤ Temidden van alle grote reisbureaus stond het afgelopen jaar ook Amnesty International met een stand op de vakantiebeurs. Om Kenya in de schijnwerpers te zetten. Amnesty-medewerkers deelden zo'n zeventienduizend kaartjes uit met de tekst: Staat u even stil bij de mensenrechtensituatie in Kenya. 'Het is een gedachtenprikkel', zegt Berrie Jurg van Amnesty International.

'We willen mensen informeren.' De mensenrechtenorganisatie zal nooit een boycot afroepen. 'Dat past niet in deze tijd. Als mensen besluiten om alsnog niet te gaan, dan is dat hun eigen beslissing', aldus Jurg.

Wurgpaal Boycotts zijn nooit erg in geweest. Ad Schalekamp, onderzoeksdirecteur bij het marktonderzoeksinstituut Nipo, kan zich slechts een officiële oproep in de Nederlandse geschiedenis herinneren. Dat was in de jaren zeventig toen Joop den Uyl een 'gloedvol betoog' hield tegen vakantieviereen in Spanje omdat daar de wurgpaal was ingevoerd. Die oproep had succes: er ging 25 procent minder Nederlanders naar Spanje dan daarvoor.

De vraag of toeristen niet naar landen zouden moeten gaan waar de mensenrechten met de voeten getreden worden levert een ingewikkeld dilemma op. Als mensenrechten het argument zijn, blijft er nog maar een handjevol landen over waar toeristen met een gerust hart naar toe kunnen gaan. Er zijn immers maar weinig gebieden waar Amnesty géén rapport over schrijft. En waar moet de grens worden gelegd? Hoe erg moet de situatie zijn voordat toeristen een land moeten gaan mijden?

Momenteel is er één land dat stevast genoemd wordt als het over reisboycots gaat: Burma. Twee jaar geleden riep de democratische oppositie van Burma - geleid door de charismatische Nobelprijswinnaar Aung San Suu Kyi - op tot een boycot. Het was aan de vooravond van het *Visit Myanmar Year*, een campagne van het regime om grote groepen toeristen naar Burma te krijgen. Voor de boycot zijn veel redenen. Waarschijnlijk is er geen land waar toerisme zo nauw verbonden is met de mensenrechtensituatie. De Burmese infrastructuur - zoals wegen, hotels en vliegvelden - wordt voor een belangrijk deel met dwangarbeid aangelegd. Bovendien profiteert de bevolking niet

van het toerisme omdat nagenoeg al het geld dat door toeristen wordt gependend naar de kas van het Burmese regime vloeit. Volgens het Burma Centrum Nederland zijn er inderdaad mensen die op grond van die informatie besloten niet naar Burma te gaan. Verder hebben een Nederlands en twee Belgische reisbureaus hun reizen naar Burma gestaakt.

Duizend gulden Maar volgens Nipodirecteur Schalekamp zullen maar weinig mensen de mensenrechtensituatie in een land in hun overwegingen mee laten tellen. Voor de meeste vakantie-gangers gaat het toch vooral om de zee-strand-zon. Voor duizend gulden kan de doorsnee Spanje-ganger nu ook naar Indonesië of Sri Lanka. De meesten weten niet eens dat er in het noorden van dat strandparadijs een burgeroorlog woedt.

Veiligheid speelt pas een rol als toeristen zelf in gevaar dreigen te komen. 'De Nederlander schijt peulen', zegt Schalekamp. Zo durfden Nederlanders tijdens de Golfoorlog niet eens een reisje Griekenland te boeken omdat het te dicht bij de Golf lag. (In Engeland besloten de Britten helemaal niet op vakantie te gaan uit solidariteit met 'onze jongens' die in de Golf gevaar liepen.) Ook Egypte of Turkije zijn meteen uit de gratie als er aanvallen op toeristen zijn geweest. Dat vindt de doorsnee toerist toch

enge landen, terwijl de beschietingen op toeristen in Florida nauwelijks tot minder bezoeken leiden. Schalekamp vermoedt wel dat veiligheid de komende jaren een issue zal worden in de reiswereld. 'Eerder dan ideële zaken.'

De Britse organisatie Tourism Concern wijst erop dat de toeristenindustrie zelf ook bijdraagt aan mensenrechtenschendingen als zij partij is in de strijd om water of land. Er zijn hele gemeenschappen die protesteren tegen de komst van hotels omdat de oorspronkelijke bewoners hierdoor van hun land worden verdreven. Ook is er verzet tegen hotels omdat deze al het water in de regio opslokken of juist vervuilen. In de Indiase deelstaat Goa is vanuit de bevolking niet alleen verzet ontstaan tegen de bouw van hotels bij de kustlijn, maar ook tegen het losbandige gedrag van toeristen - zoals de topless vrouwen en de *techno-dance parties* die dagen kunnen duren en gepaard gaan met drugsgebruik - omdat deze een bedreiging vormen voor hun culturele normen en waarden. 'Binnen de toeristenindustrie begint nu heel langzaam een bewustwording op gang te komen over de negatieve kanten van toerisme, al was het maar omdat ze hun inkomstenbron willen beschermen', zegt Sue Wheat van Tourism Concern. ◀

71

De Burmese Nobelprijswinnaar Aung San Suu Kyi spreekt haar aanhangers toe vóór haar tuinhek.

Als leidster van de Burmese oppositie riep zij op tot een reisboycot

SNV ontwikkelt duurzaam toerisme

Enige jaren geleden begon SNV met het ontwikkelen van duurzaam toerisme in Tanzania, Albanië en Botswana. Het gaat hierbij om kleinschalige projecten, waarvan de bevolking optimaal profiteert. Voor de toerist bieden deze excursies een unieke gelegenheid om de leefwijze van de lokale bevolking van nabij mee te maken.

Bevolking krijgt niet alleen het stof van de auto's

➤ 'Mits op juiste wijze vormgegeven, kan toerisme leiden tot natuur- en cultuurbehoud,' zegt Amber Frugte, tot voor kort medewerker milieu en ontwikkeling bij SNV. Een voorbeeld is een project op de Filipijnen, waar SNV het beheer ondersteunt van de koraalriffen en mangrovebossen, die vernietigd dreigden te worden. Momenteel is een deel van deze kust als natuurreservaat afgesloten. Hierdoor is de bevolking van dat gebied haar bestaansbronnen kwijtgeraakt. Toerisme zou hier een uitkomst kunnen bieden.

Wat op de ene lokatie massatoerisme is, hoeft dat elders niet te zijn. 'De Usambara Mountains liggen in een uitgestrekt gebied en kunnen daarom meer toeristen herbergen dan een fragiel stuk regenwoud,' zegt Frugte. 'Maar zodra het toerisme daar even massaal wordt als aan de Spaanse oostkust, wordt het unieke leven van de Usambara Mountains verstoord.'

Limburg Frugte vindt niet dat toerisme in ontwikkelingslanden de ongelijkheid tussen arm en rijk vergroot. 'Wel wordt daardoor de voordeelpositie van het Noorden schrijnend duidelijk. Toerisme consumeer je ter plekke, de toerist wordt direct geconfronteerd met de armoede van de bevolking. Wanneer alles werkelijk eerlijk zou worden verdeeld, en als wij echt rekening hielden met de exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen, dan zouden we met vakantie op de fiets naar Limburg gaan.'

In Tanzania, Botswana en Albanië fungeert het duurzaam toerisme als inkomens-genererende sector. In Tanzania biedt SNV negen verschillende programma's aan. In de Usambara Mountains organiseert SNV vijfdaagse wandeltochten. De excursies in Mto-wa-Mbu variëren van een halve tot een hele dag.

In Botswana organiseert SNV spannende tochten met de Bushmen. De reiziger rijdt te paard naar de Gowihaba-grotten, gaat in de Kalahari woestijn op zoek naar wildsporen en eet onderweg bessen en kudu's of stekelvarken. Op deze manier maakt hij de leefwijze van de Bushmen, die jagers en verzamelaars zijn, van nabij mee.

Door de politieke onrust lagen de wandeltochten met de boeren in de Albanese Alpen

De projecten in Waza Lagone in Kameroen, Niger, Nicaragua, Nepal en de Filipijnen zijn nog in de beginfase.

Ontwikkelingspot SNV werkt in de verschillende landen samen met kleine, lokale touroperators. Sommige grote reisbureaus ervaren dit in het begin als een bedreiging. 'Vooral de term *responsible tourism* viel bij menig reisbureau in slechte aarde en werd gezien als een streng wijzend vingertje', zegt Marcel Leijzer, SNV-adviseur voor de ontwikkeling van het toerisme in Tanzania. SNV gebruikt nu de term *cultural tourism*.

Ook zijn niet alle Nederlandse touroperators even blij met de kritische aanpak van SNV. 'Sommige Nederlandse touroperators pretenderen dat ze geld geven aan een dorp, maar bepalen als buitenstaander wie dat krijgt,' zegt Frugte. 'Vaak betalen ze de *chief*, die de helft verdrinkt en de rest aan de buschauffeur geeft. De vrouwen zien niets terug van het geld voor de maaltijd, die ze voor de toeristen maken.'

Momenteel levert een dagprogramma van SNV in Longido bij Arusha ongeveer duizend gulden op. De vrouwen krijgen daarvoor thee en suiker. Het overige geld gaat naar de ontwikkelingspot: daarmee spaart de bevolking voor een maismolen en een vee-dip.

Hoe moeilijk de ontwikkeling van duurzaam toerisme kan zijn, bleek uit het pilot-project, dat SNV enige jaren geleden samen met Stichting Retour in Noord-Tanzania deed. In de twee dorpen niet ver van de hoofdweg naar het Serengeti National Park, bouwden de Masai campings. Deze campings waren een moeilijk te verkopen product: alleen de reisorganisaties Sawadee en Afriesj reden de lange weg door sloten, wegen met kuilen en doornstruiken naar de campings. De opbrengst was daardoor beperkt.

'Dergelijke marginale gebieden bieden wel mogelijkheden voor toerisme,' vindt Leijzer, 'maar als je er telkens consultants moet heensturen, kost dat meer geld dan het oplevert. Al gauw gingen de clans elkaar met speren te lijf, omdat ze het

verdeling van het schaarse geld.' SNV trok zich uit het project terug.

Maximaal De andere Tanzania-projecten lopen uitstekend en liggen goed op schema. In de tweede helft van 1995 maakten vijftig toeristen in Tanzania gebruik van de SNV-excursies. In 1996 waren dat er 650, in 1997 steeg hun aantal tot 1500. 'We willen een groei tot maximaal tienduizend toeristen per jaar', zegt Leijzer.

Tot nu toe maken met name reisbureaus die 'avontuurlijke reizen' aanbieden, gebruik van de 'modules'. Uit een recent marktonderzoek bleek dat 63 touroperators in Nederland en andere West-Europese landen geïnteresseerd zijn in de SNV-reizen.

Leijzer denkt niet dat de introductie van duurzaam toerisme tot verstoring van de kwetsbare dorpen zal leiden.

'Al ontom je er ook binnen de SNV-projecten niet aan, dat toeristen toch stiekem foto's maken in de boma's van de Masai.' Hij vindt het effect vooral positief. 'De bevolking zegt: "Tot op heden lieten de toeristen ons achter met alleen het stof van de auto's, nu ook met geld."' <

AvdH

Pijl-en-boog schieten bij de Bushmen in Kagga Kamma in Zuid-Afrika

Vlakbij Costa Rica's populairste nationaal park - Manuel Antonio - en het drukke toeristenstadje Qepos ligt de palmplantage CoopeSilencio. Maar wel zo goed verborgen tussen eindeloze rijen Palma Africana, beboste berghellingen en de rivier de Savegre, dat hier inderdaad de stilte heerst. Over agro-ecotoerisme in *el culo del mundo*.

Stille palmplantage organiseert agro-ecotoerisme

➤ 'Is het hier niet een beetje té stil?' De medewerkster van de Costa Ricaanse toerisme-opleiding kijkt met een kritische blik om zich heen. We staan bovenop een heuvel die uitzicht biedt op de duizend hectare die de coöperatie rijk is. De snel stijgende ochtendzon legt een gele glans over de palmdaken van acht gloednieuwe houten bungalows. 'Wat is hier nou te doen? Een beetje uitrusten, maar verder?' De vragen komen zichtbaar hard aan bij Isabel Leon, een jonge vrouw die de drijvende kracht is achter het agro-ecotoeristische project van de boeren-coöperatie CoopeSilencio.

'Er is hier heel veel te doen', protesteert ze.

Een opsomming volgt. Er zijn twee gemarkeerde wandelpaden uitgezet die door het gebergte en langs watervalletjes voeren. Toeristen kunnen een rondleiding krijgen door de plantage, ze kunnen kennis maken met de bewoners en een kijkje nemen in de vlinderkas. Willen ze paardrijden, dat kan worden geregeld. Vissen? Er is altijd wel iemand te vinden die ze de rivier mee wil opnemen. Kajakken en raften kan eventueel. Een bezoek aan de palmoliefabriek of aan het nationaal park willen de coöperatielieden ook wel organiseren.

Knoestig De toerisme-docente heeft het verhaal zwiingend aangehoord. 'Maar dat moet je de mensen wel laten weten. Je kunt hier bijvoorbeeld informatie ophangen,' wijst ze. 'Toeristen willen een keuze kunnen maken.'

We zijn inmiddels in de *albergue*, de herberg, gaan zitten, die in dezelfde stijl is gebouwd als de bungalows en aan drie kanten open is. In het dikke tafelblad kronkelen de jaarringen. De poten - wel vijf! - bestaan uit knoestige stammetjes met een laklaag erover.

Vanaf deze plek heb ik gisteravond gezien hoe de ondergaande zon de palmplantage in vuur en vlam zette. Maar de toerisme-docente, die pas vanochtend is aangekomen om de coöperatie te helpen de dienstverlening aan toeristen te verbeteren, kan dat nog niet weten. 'Ik had het me heel anders voorgesteld', zegt ze tegen Leon. 'Ik dacht dat jullie vlakbij zee zaten. Jammer.'

'Het strand is maar zeven kilometer hiervandaan', werpt Leon tegen. 'Soms komen er zelfs schildpadden om eieren te leggen.'

Maar de getrainde ogen van de docente heb-

ben zich alweer verplaatst naar het keukenluik. 'Jullie hebben geen menu' merkt ze op. 'Dat moet wel, hoor.'

'En hoe is het eten hier eigenlijk?' vraagt ze aan mij, als enige gast.

'Goed', zeg ik, enigszins overdonderd. En ik houd maar voor me dat Costa Rica misschien een tropisch paradijs mag worden genoemd, maar nu eenmaal geen culinair lustoord is.

'Wat wil je eten, *compañera*?' had de kokkin mij gisteravond gevraagd, terwijl ze een stevige arm op m'n schouders legde. 'Er is rijst met bonen en kip.'

'En een beetje salade, kan dat ook?' had ik gevraagd. Ja hoor, dat kon.

Voetbalclub Tot nog toe hebben vooral een aantal groepen gebruik gemaakt van de nieuwe accommodatie op de heuvel. Zo komt er morgen een voetbalclub uit Puntarenas, die deelneemt aan een toernooi in de buurt. 'Maar we hebben nog heel weinig individuele toeristen hier op bezoek gehad', vertelt Isabel Leon. 'Het is hier ook zo afgelegen.'

De toerist die de folder van CoopeSilencio toevallig ergens in handen heeft gekregen, moet de nodige barrières nemen om er daadwerkelijk te komen. De telefoon doet vaak raar of is constant in gesprek, dus reserveren lukt niet. In Qepos weet niemand iets over het agro-

ecotoerisme project en al helemaal niets van een speciale bus, die volgens de folder wel bestaat. 'Nooit van gehoord', is nog de meest voorkomende reactie. En na enig nadenken: 'Dat is heel ver weg. Dat kost je minstens 35 dollar met de taxi.' Of: 'CoopeSilencio? Daar zijn vreselijke overstromingen geweest. Ik vraag me af of dat nog wel bestaat. Ik weet wel een heel mooi hotel voor u, aan het strand, vlakbij het nationaal park.'

De ware agro-ecotoerist komt er uiteindelijk achter dat de bus naar San Isidro de goeie kant op gaat en dat het vanaf de uitstaphalte nog zes kilometer lopen is. Toch maar een taxi dus. Zo'n 17 dollar kost de hobbelige rit, evenveel als twee overnachtingen op de heuvel, zo blijkt later. De prijs is in ieder geval geen beletsel en lijkt eerder te laag dan te hoog, gezien de doelgroep die de coöperatie voor ogen staat.

'We mikken niet op doorsnee-toeristen die alleen voor het strand komen en de parken', vertelt Leon. 'Er is een minderheid die echt geïnteresseerd is in de cultuur, de mensen, die milieubewust is. Het is een kleine groep, maar groot genoeg voor ons.'

De kunst is alleen om die toeristen te bereiken, erkent Leon, die binnenkort met een reisburo in Qepos gaat praten. Ook komt er een nieuwe folder met een duidelijke routebeschrijving.

CoopeSilencio In Costa Rica.

'Wat is hier nou te doen? Een beetje uitrusten, maar verder?'

Socios en trabajadores

Het toeristisch project draait sinds september jongstleden en wordt gedragen door vrouwen. Zij zijn het die de organisatie in handen hebben, achter de bar staan, schoonmaken, koken, de rekening opmaken en de schakel vormen tussen de toeristen en de bewoners. Als ik morgen wil paardrijden bijvoorbeeld, wordt Miguelangel ingeschakeld, een van de plantage-arbeiders en een ervaren ruiter. 'Het kan alleen in de middag want 's ochtends moet hij vergaderen', waarschuwt Isabel Leon. Als socio (lidmaat) is Miguelangel verplicht de belangrijke jaarvergadering van CoopeSilencio bij te wonen en mee te stemmen over belangrijke beslissingen. Leon en de andere vrouwen worden niet geacht te verschijnen, want zij zijn *trabajadoras* (arbeidsters). Het verschil? Een lidmaat verdient 250 colones (iets meer dan 1 dollar) per uur en is verzekerd van werk en inkomen. Een *trabajador* verdient 230 colones en kan ontslagen worden. Beiden hebben overigens recht op pensioen en een uitkering bij arbeidsongeschiktheid. Er zijn nu 43 socios, onder wie drie vrouwen: de secretaresse van de coöperatie, de boekhoudster en de kruidenierster.

'Die drie vrouwen zitten er pas kort bij', vertelt Isabel Leon. 'En dat is onder druk van buitenaf. Allerlei organisaties die subsidies of land-

bouwkrediet geven, begonnen lastige vragen te stellen. Het is nu echt mode om er wat vrouwen bij te halen. Voor een beter imago.'

'Puur machismo', oordeelt schoonmaakster en kamermeisje Maria. 'Het werk dat vrouwen doen is geen werk, lijkt het, zelfs niet in de plantage. Vrouwen hebben altijd vruchten verzameld en geselecteerd en jonge bomen geplant.'

Zelf werkt ze al acht jaar achtereen voor de coöperatie en heeft nog altijd de status van arbeidster. 'Ik kan een aanvraag doen voor het lidmaatschap. Dan kijken een paar socios drie maanden lang of ik mijn werk goed doe. Maar zelfs dan is het niet zeker of ik lidmaat kan worden. De vergadering moet daarover stemmen. De ene keer laten ze wel iemand toe, de andere keer niet. Ik heb het wel bekeken. Laat ze me maar betalen en verder geen gezeur.'

Standard Fruit

Paardenman Miguelangel vindt de klachten van de vrouwen niet terecht. 'Je moet het zo zien,' zegt hij de volgende dag, terwijl we stapvoets de berg oprijden en de landarbeidershuisjes in het dal kleiner zien worden, 'er is gewoon niet genoeg werk voor iedereen.'

Miguelangel behoort tot de oude garde van CoopeSilencio, al is hij pas 43. Een kwart eeuw geleden sloot hij zich aan bij een groep boerengezinnen uit de omgeving die het landgoed Silencio kraakten, daarbij gesteund door de Communistische Partij van Costa Rica en linkse studentengroepen in San José.

Ooit was er op het landgoed een bananenplantage gevestigd van Standard Fruit. Een groot aantal huizen op de coöperatie dateert nog uit die tijd. Het zijn sobere, rechthoekige woningen. Een grote overstroming van de Savegre in 1956 verwoestte de hele plantage en de Amerikaanse fruitgigant keerde Silencio de rug toe. Het land werd voor één colon per hectare verpacht aan een rijke lokale veeboer. Jarenlang graasden er hier en daar wat koeien op Silencio, maar verder gebeurde er niets, tot de kraakactie van 1972. Sommige krakers belandden in de gevangenis, maar niet voor lang, want hun actie kreeg brede steun in Costa Rica.

CoopeSilencio telt nu zo'n 350 in-

uit z'n voegen. 'Er is een plan om vijftig nieuwe woningen te bouwen voor de jongere generatie', vertelt Isabel Leon, die hier al vanaf haar derde jaar woont en zelf inmiddels ook moeder is van één kind. 'Maar we moeten ook meer werk creëren voor de jongeren.'

Er komt soms werk vrij in de palmplantage en in het houtkap- en herbebossingsproject, dat 300 hectare beslaat. Voorheen graasde hier vee, maar herbebossing met teak, eucalyptus en .... bleek lucratiever door een subsidie van de regering. Verder heeft de vrouwenorganisatie Asomusi een *soda* (café/eethuisje) geopend en is een kleine kippenfarm begonnen.

'Silencio is een bijzondere plek en veel jongeren willen hier blijven', vertelt Leon. 'Er zijn jaren geweest waarin er geen geld was om lonen uit te betalen. Toch kon ik wel naar school, werd mijn uniform betaald, de boeken, het vervoer, alles. Ik wil graag wat terug doen.'

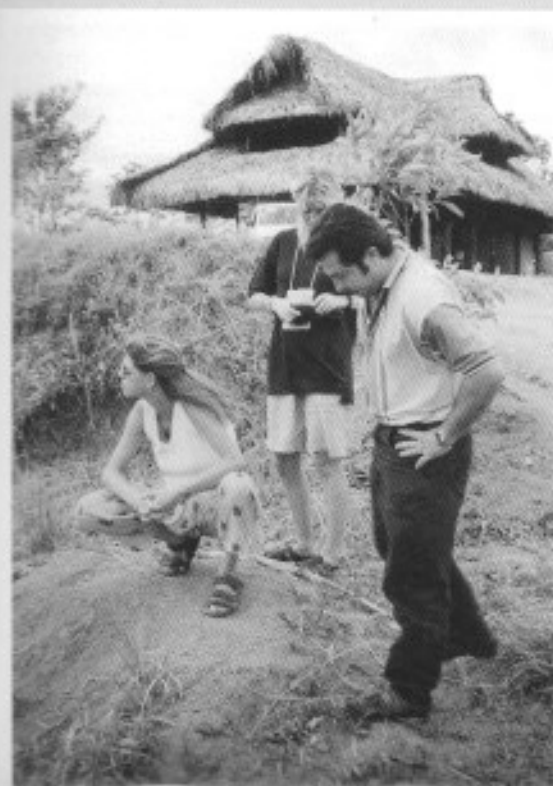
Ondertussen neemt de druk op de vrouwen van het toerisme-project toe. De Silencio-bewoners vragen zich af waar al die toeristen nou blijven. Leon: 'Ze beseffen niet dat het project tijd nodig heeft. Net als een palmboom, zeg ik vaak. Die draagt ook pas na drie jaar vruchten.'

MS

Consortium

CoopeSilencio is een van de zes landbouwcoöperaties verspreid over Costa Rica, die zijn aangesloten bij Cooprena. Het *Consortio Cooperativo Red Ecoturística Nacional* beoogt ondersteuning van kleinschalige ecotoeristische initiatieven die bijdragen aan betere levensomstandigheden van arme groepen. Daarbij is er speciale aandacht voor de positie van vrouwen en kinderen en worden de coöperaties gestimuleerd tot milieuvriendelijk produceren en afval verwerken en tot versterking van de natuur in hun omgeving. 'We willen steun bieden bij marketing, promotie en kwaliteitsverbetering', zegt coördinator Laila Solano. Cooprena werkt nauw samen met de stichting ECEAT, het in Amsterdam gevestigde Europees Centrum voor Eco Agro Toerisme. De organisaties hebben gezamenlijk een project ingediend in het kader van het Duurzaam Ontwikkelingsverdrag (DOV) tussen Nederland en Costa Rica. ECEAT-directeur Naut Kusters: 'Er staan nu overal prachtige *lodges*, maar de toeristen komen niet. We willen de marketing gezamenlijk aanpakken. Samen een folder maken. Wij zorgen wel dat die bij de touroperators terecht komt.'

Toeristen worden rondgeleid op CoopeSilencio. '... nog heel weinig individuele toeristen ...'

Dominicaanse Republiek

De Dominicaanse Republiek vormt de onderbuik van de Caribische toeristenmarkt. De vluchten van Martinair en andere goedkope touroperators lokken met stuntprijzen de voormalige Torremolinos- en Mallorca-gangers naar het Caribische eiland. Die verblijven vooral in de alles-inclusief hotels. Uitstapjes zijn beperkt tot het strand en natuurlijk de gewillige Dominicaanse meisjes. De plaatselijke economie heeft er weinig aan.

Dominicanen verdienen weinig aan bezoekers

➤ 'Kom hier, *mí amor*, ik zal je pijpen!' Het is geen vraag, het is een belofte. De prostituees in de Dominicaanse badplaats Boca Chica laten weinig aan de verbeelding over. Koud in het land aangekomen liep ik na het eten door de hoofdstraat, waar alle restaurants gevestigd zijn, terug naar mijn hotelletje. Vanuit één van de bars kwam een mooi meisje aanlopen dat direct haar linkerarm in de mijne haakte en routineus haar rechterhand in mijn kruis plantte.

'Ja, ja', glimlacht Donato, de Italiaanse eigenaar van hotel Milanello, 'dat noemen we hier de Boca Chica-handshake. De meisjes kunnen behoorlijk vasthoudend zijn.'

Na etenstijd verandert de hoofdstraat van het Boca Chica, calle Duarte, in een tropische variant van de Amsterdamse wallen. De winkeltjes met snuisterijen hebben hun luiken gesloten en de trottoirs zijn het domein van een overstelpende hoeveelheid prachtige Dominicaanse meiden die zich verdringen om de gunsten van spreekwoordelijk dikke Duitsers, jongens van het type voetbalsupporter en Italiaanse zakenlieden op 'zakenreis'.

Zon, zee en seks Boca Chica heeft een slechte naam binnen het toerisme op de Dominicaanse Republiek. De prostitutie is hier openlijker dan elders in het land. 'Kenners' zeggen dat in Boca Chica de vrouwen de mannen achtervolgen in plaats van andersom. De vrouwen en meisjes die in deze branche werken komen van heinde en verre toestromen.

Enkele decennia geleden was Boca Chica, 25 kilometer ten oosten van Santo Domingo, vooral een badplaats van rijke Dominicanen die hier een tweede huis hadden. Het massatoerisme heeft hier definitief een eind aan gemaakt. De Europeanen, op zoek naar goedkope zon, zee en - voor een goed deel van de mannen én de vrouwen - seks, hebben de mensen met geld verjaagd. Boca Chica verloederde.

Maar op zondag is het strand van Boca Chica nog steeds een overwegend Dominicaanse gelegenheid en tamelijk gezellig. Op die dag verhuist toul Santo Domingo naar het strand en neemt alles mee. Vooral veel eten en de volledige stereo-installatie. Schelle merengue klinkt alom. Daartussendoor roepen dan ook nog eens diverse merengue-orkesten die tegen vergoe-

ding voor een gezelschap wel enkele liedjes willen spelen. En verder een oneindige stroom mensen die van alles en nog wat aan de man proberen te brengen: kokosnoten, koekjes, vis, oesters ('voor de potentie, *señor*.' Knipoo), allerlei opblaasvoorwerpen, zonnebrillen enzovoorts, enzovoorts. Veel handel is er niet. De Dominicaanse badgasten hebben zelf eten meegenomen en er zijn nauwelijks loslopende buitenlanders. Die liggen allemaal op de privé-stranden van de resorts. Een laag muurtje vormt de afscheiding. Een bordje 'verboden toegang, privé-terrein' maakt duidelijk dat hier een andere wereld begint. 'Welkom bij de Apartheid, Dominicaanse stijl', grapt iemand. Een groepje verkopers leunt tegen het muurtje. Bij iedere beweging van de bakkende westerlingen op het privé-strand houden ze hun handelswaar even omhoog: 'Kopen, *señor*? Heel goedkoop.'

Alles-inclusief Boca Chica is snel veranderd, zegt Lucía Buenaventura, werkzaam op het lokale bureau voor toerisme. 'Vroeger kwamen hier mensen die geld uitgaven. De alles-inclusief hotels hebben dat veranderd. Mensen komen nu via een *package deal*. In het hotel gebruiken ze alle maaltijden en kunnen ze alles kopen. Zelfs voor het strand hoeven ze het terrein van het hotel niet af. Het management van het hotel raadt de gasten zelfs af om het terrein van het hotel te

verlaten. Te gevaarlijk, zeggen ze. Voor de plaatselijke middenstand betekent dit een ramp.'

De enige toeristen die buiten de resorts verblijven zijn de mannen die Boca Chica voor de tweede of derde maal bezoeken. Die weten uit ervaring dat de grote resorts vaak problemen maken als ze een lokaal meisje naar hun kamer willen nemen. Dan zijn ze beter af in kleine hotelletjes zoals Milanello, waar het management niet zo nauw kijkt.

Damaria Polanco, manager van het Hamaca Hotel, het grootste resort van Boca Chica, bevestigt dat haar hotel een strikte code hanteert: 'In geen geval mogen niet-gasten meegenomen worden naar de kamers.'

Vooral sinds 1990, toen de Dominicaanse Republiek toetrad tot het Lomé-Verdrag, is het aantal Europese bezoekers drastisch toegenomen. Volgens cijfers verzameld door de Nederlandse onderzoekster Annemieke Verrijp in opdracht van het Latijns Amerika Centrum Sago in Antwerpen, kwamen in 1995 ruim een miljoen Europese vakantiegangers naar het eiland, bijna 65 procent van het totaal. De totale inkomsten uit het toerisme bedroegen in dat jaar meer dan een miljard dollar. Bouwactiviteiten in vrijwel alle kustgebieden van het land maken duidelijk dat het einde van de boom nog niet in zicht is. Daarmee is het de belangrijkste economische sector van het land en verreweg de

Boca Chica, Dominicaanse Republiek.

Van een badplaats voor rijke Dominicanen verloederd in een oord voor goedkope zon, zee en seks

grootste verdiener van buitenlandse deviezen. In die zin verdienen alle Dominicanen aan het toerisme.

Maar de directe voordelen voor de gemiddelde Dominicaan vallen tegen. Het massatoerisme op het eiland is grotendeels in buitenlandse handen. 'Van de hotels met meer dan honderd kamers is 65 procent met buitenlands kapitaal gefinancierd', stelt Verrijp in haar rapport.

Vooralsinds de nieuwe wet op buitenlandse investeringen (ingegaan in 1996) zijn er nauwelijks nog restricties voor buitenlandse investeerders.

Een groot deel van het geld dat de toeristen aan hun Dominicaanse vakantie besteden vloeit onmiddellijk het land weer uit.

Pizza De dorpen in de buurt van de resorts dragen wel de lasten maar profiteren weinig van de lusten van het toerisme. De *spin off* voor de lokale economie is beperkt. De hotels recruterend hun personeel voor een groot deel uit de hoofdstad. De voorraden van de hotels worden veelal centraal en in het groot ingekocht. De lokale, creoolse keuken geldt in de resorts als 'experimentele uitzondering'; op culinair gebied staat de pizza eenzaam aan de top van meestbestelde gerechten. 'Onze gasten stellen prijs op een Europese keuken en die krijgen ze ook', zegt Damaris Polanco van het Hamaca Hotel trots. Het betekent dat veel van de ingrediënten geïmporteerd moeten worden. Lokale boeren en/of de lokale markt schieten daar weinig mee op. Zij zijn wel de welgestelde bezoekers uit Santo Domingo kwijtgeraakt en ze moeten 's nachts de herrie aanhoren van discobezoekers die onderhandelen met hun scharrel van die nacht en lallend door de straten zwerven.

'De komst van de buitenlandse toeristen heeft ons alleen maar klandizie gekost', beaamt de eigenaar van een leeg restaurant aan de calle Duarte. 'Ze eten allemaal in hun hotel. Alleen 's avonds komen ze eruit voor de meisjes in de bars.'

Zeezicht Zoals Boca Chica vooral bezocht wordt door Italianen, Zwitsers en Duitsers, zo is Sosuá, aan de noordkust van het eiland de bestemming voor Hollanders. Dat komt vooral omdat Martinair landt op het nabijgelegen vliegveld van Puerto Plata. Sosuá wijkt uiterlijk niets af van badplaatsen in Spanje of Griekenland: een en al hotels, barretjes en souvenirwinkels. Ze doen iets betere zaken dan in Boca Chica, maar ook hier is het geen enkel punt om 's avonds een tafeltje in een restaurant te vinden. Vaak genoeg heb je het restaurant voor jezelf.

Aan het eind van de middag ontmoet de Hollandse club elkaar in strandtent Zeezicht. In diverse staten van verbranding of bruining laten de Hollanders zich de flesjes Presidente-bier goed smaken. Luidkeels galmen ze mee met de Nederlandstalige muziek die over het terras schalt. Zeezicht-eigenaar Gerard weet hoe hij z'n tent vol moet krijgen. Op het menu prijken broodjes hagelslag en pindakaas. Helaas op dit moment uitverkocht. Maar het broodje kroket maakt veel goed. De tafelkleedjes zijn bedrukt met Hollands koe-motief. Achter de bar hangt een portret van Beatrix. Presidente-bier is het enige Dominicaanse dat Zeezicht biedt. Mét de terrasbedienster natuurlijk. Die is ook Dominicaans. Toch herhaalt ze zonder veel moeite de bestelling: 'brootj' krokè'.

'Verrek, daar heb je ze weer. Nah nah, dat beweegt lekker', merkt Lucas met sterk Haags accent op tegen Marco. Verlekkerd kijken ze naar de Dominicaanse manicure/pedicure die de hele dag de lengte van het strand heen en weer loopt op zoek naar klandizie. Een oudere vrouw in streng verpleegsters-uniform komt langs. Ze rammelt met een collectebus en heeft in haar andere hand een kartonnen bord met de tekst: *para los pobres*.

'Wat moet dat mens nou, Marco?'

'Nah, ik denk dat je een muntje in d'r gleuf moet doen.'

'Ja, doeit'

Op dat moment roept kroegbaas Gerard door de microfoon: 'Het volgende nummer is voor Annet en Wiebe, want die gaan morgen naar huis!'

Gerard heeft het nummer *Nergens Goed Voor van De Dijk* opgezet.

De serveerster komt intussen bier brengen. Wiebe geeft een rondje. Annet die 'm al aardig om heeft, danst in haar eentje op de langzame muziek. Haar bruine billen zijn volledig zichtbaar in haar minuscule tanga. Het enige witte aan Annet is haar vervelde neus.

Hostess Hollandse gezelligheid in Zeezicht aan het strand van Sosuá. Rond zessen houden de zaken ook voor Gerard op. De meeste klanten wankelen tegen die tijd naar hun hotel voor het avondmaal. 's Avonds zijn de strandtenten dicht. Maar dan is er altijd nog Theo's Hollandse bar in het plaatsje zelf en na elfven ontmoeten alle nationaliteiten elkaar in de disco Oxydos.

Marco en Lucas houden het rustig vanavond. Morgen wacht het avontuur. Twee weken aan het strand is nét iets te veel van het goeie. 'We willen ook wat van het land zien.' Het oorspronkelijke plan was een auto te huren, maar dat is ze door de Neckermann-hostess afgeraden. 'Ze rijden hier als gekken en als je bij een ongeluk betrokken raakt heb je het als buitenlander altijd gedaan', weet Lucas. Daarom hebben ze via het hotel voor een dag een taxi gehuurd. Waar ze heengaan weten ze nog niet. 'Het binnenland in', oppert Lucas. Wat ze daar verwachten? 'Ach, we zien wel. Er zal wel veel armoede zijn. Maar als het niet bevalt dan kunnen we altijd eerder terug naar het hotel. Dan krijgen we een deel van ons geld terug van de taxichauffeur.' <

RM

Strandtent Zeezicht in Sosuá.
Op het menu prijken broodjes hagelslag en pindakaas

MIEKE VAN DE VOORT

Thailand

Op de romantische Braziliaanse palmenstranden helpen met de bescherming van de zeeschildpadden! Een unieke tropisch regenwoudervaring beleven op een biologisch veldstation! Voor toeristen die willen werken ligt de hele wereld open, zo beloven de folders van het Europese Eco-vrijwilligersnetwerk. Wie zijn deze idealisten en hoe kijken lokale organisaties aan tegen deze aankomend tijger-onderzoekers, eco-voorlichters en apen- en berenverzorgers? Een project in Thailand onder de loep.

Betalende vrijwilligers tussen apen en beren

➤ Doorsnee-toeristen zijn het beslist niet, de mensen die zich voor een natuur-werkvakantie melden bij Woltrail, de Nederlandse partner in het netwerk van Europe Conservation. Afhankelijk van de bestemming betalen ze tussen de 1300 en 3500 gulden - exclusief reiskosten en voedsel - om drie weken of langer te mogen werken in een natuurbeschermingsproject. 'Maar wie voor minstens twee maanden boekt, betaalt minder,' zegt Woltrail-directeur Roel Cosijn. Toch is het even wennen dit concept, betalen om te mogen werken.

In 1997 boekten ruim vijftig Nederlanders en andere Europeanen een natuur-werkvakantie in Zuidoost-Europa, Rusland, Azië, Afrika of Latijns Amerika. Dit jaar verwacht Woltrail een behoorlijke groei. Cosijn: 'Onze klanten zijn gewone mensen tussen de twintig en veertig, die begaan zijn met de natuur en het milieu. Ze willen graag meer doen dan alleen geld storten voor Greenpeace of lid zijn van Natuurmonumenten.' Woltrail stelt geen bijzondere eisen aan de vakantiewerkers. Ze moeten wel gezond en in redelijke conditie zijn.

Verbeelding De meeste deelnemers kiezen voor projecten buiten Europa. 'Het gaat onze partners zowel om het geld dat de vrijwilligers inbrengen als om hun werkkraft of kennis,' zegt Cosijn. 'Natuurbescherming is in ontwikkelingslanden immers altijd een sluitpost op de begroting.' Woltrail incasseert zelf 20 procent van de reissom en de rest is voor het project.

Het in Hengelo gevestigde bedrijf bemoeit zich niet in detail met het beleid van de lokale organisaties die de projecten dragen. Hun noden en wensen vormen het uitgangspunt, niet de Europese opvattingen over natuurbescherming, zo is de filosofie. Grote, wilde zoogdieren staan in de meeste projecten van Woltrail centraal. Dat is geen principiële keuze, maar een commerciële. Cosijn: 'Wolven, apen, tijgers, neushoorns en dolfinen spreken nu eenmaal erg tot de verbeelding.'

Vanuit een kantoortje achter haar huis in het centrum van Bangkok leidt Leonie Vejjajiva, een vrouw van tegen de zestig, de Wild Animal Rescue Foundation of Thailand, kortweg WAR. Haar man Pongagdi is voorzitter. Maar Mrs. Leonie, van origine een Britse die bijna veertig

jaar geleden naar Thailand kwam, is onbetwist de drijvende kracht. 'Mensen vragen me geregeld waarom ik me zo druk maak om dieren. Eigenaardig vind ik dat. Ik heb me jarenlang bezig gehouden met oosters porselein. Toen hoefde ik me nooit te rechtvaardigen.'

Hondenvoer WAR begon vier jaar geleden met de bouw van een dierenopvangcentrum in Krabok Koo, op 150 kilometer ten oosten van Bangkok. 'Zonder het geld van Woltrail was dat nooit gelukt,' zegt Leonie. Ze schat dat WAR in totaal bijna vijf miljoen baht (destijds 200.000 dollar) in Krabok Koo heeft geïnvesteerd. Inmiddels neemt het Thaise departement van bosbouw het leeuwendeel van de exploitatiekosten voor zijn rekening. Krabok Koo is nu officieel een van de 29 Wildlife Breeding Centers, zoals de opvangcentra in Thailand officieel heten. Nog steeds voorziet WAR Krabok Koo van vrijwilligers, maar ook van medicijnen, grote zakken hondenvoer voor de beren en andere benodigdheden. Bovendien worden vier van de twintig Thaise dierenverzorgers door WAR betaald.

De stichting heeft ook het gibbon rehabilitatie project op Phuket onder haar hoede. Hier wordt gepoogd om de apen voor te bereiden op een terugkeer in de vrije natuur. Veel natuurbeschermers hebben hun hoop gevestigd op rehabilitatie, ook omdat de opvangcentra steeds voller raken. Maar reintroductie blijkt weliswaar niet onmogelijk, doch veel ingewikkelder dan voorzien. De vrijwilligers op Phuket houden zich vooral bezig met voorlichting aan toeristen.

Vijftien jaar geleden leefden er in Thailand nog 200.000 gibbons in het wild. Nu staan alle negen soorten op de internationale CITES-lijst van bedreigde diersoorten. Grootschalige ontbossing en massaal stropen hebben de gibbonpopulatie tot 20.000 teruggebracht. Stropers hebben het voorzien op de baby-gibbons, die per stuk 7000 baht (nu 140 dollar, maar voorheen 280 dollar) kunnen opleveren. Daarom wordt het moederdier uit de boom geschoten. De baby overleeft die val soms, maar negen van de tien keer niet.

Aaibaar Gibbons waren tot voor kort erg populair als huisdier en als attractie in bars. Niet onbegrijpelijk, want jonge gibbons zijn zeer aaibaar en hechten zich sterk aan mensen. In een brochure noemt Woltrail ze "vleesgeworden knuffels", deze lagere mensapen met hun expressieve, intelligente gezicht. Maar eenmaal geslachtsrijp, rond het zevende levensjaar, worden gibbons nogal eens agressief, vooral als ze geen partner hebben. Vaak worden ze dan opgesloten en verwaarloosd of gedumpt bij de opvangcentra van de staat of bij een tempel.

Vijf jaar geleden werd het bij wet verboden om gibbons als huisdier te houden. WAR en andere natuurbeschermingsorganisaties 'jagen' nu op apen in gevangenschap. Zo nodig onder politiebegeleiding halen ze de dieren weg.

Niet alleen gibbons, maar ook andere apensoorten en beren komen in Krabok Koo terecht. De kraagbeer en de Maleise beer worden in Thailand als huisdier of als kermisattractie gehouden. Daarnaast worden ze bedreigd door culinair toerisme vanuit Zuid-Korea. Koreanen zijn totaal gefascineerd door beren en eten ze graag. Bovendien heeft de galblaas van een beer sterke geneeskrachtige eigenschappen. Nu in Korea alle beren zijn opgegeten worden er speciale reizen naar Thailand georganiseerd. De Thaise politie doet regelmatig invallen in Koreaanse restaurants.

Westerse natuurbeschermingsorganisaties kunnen het Thaise beleid maar moeilijk volgen. Waarom zoveel aandacht voor dieren in gevangenschap? Is het niet veel zinniger om dat geld te besteden aan een betere bescherming van de wilde dieren die nog over zijn. Tim Redford van de Thai Society for the Conservation of Wild Animals (TSCWA) begrijpt die kritiek, maar vindt het desondanks 'fantastisch' dat de Thaise regering, ondanks de crisis, nog altijd 108 nationale parken, 42 wildreservaten en 29 opvangcentra in stand houdt. 'Een Europese regering had al lang gezegd: laten we de boel privatiseren of die dieren een spuitje geven. Maar Thailand is een boeddhistisch land, je kunt hier niet zomaar dieren doden.'

Hangmat Het dierenopvangcentrum Krabok Koo ligt in een gebied met veel plantages, 150 kilometer ten oos-

MARIT SCHEEPMAKER

Banglamung.

Twee van de drie tijdelijke Britse staffleden in de weer met een zieke beer

ten van Bangkok. Twintig jaar geleden was alles hier oerwoud, nu wonen er boeren. Een wachthuisje, een slagboom en een groot bord markeren het begin van de toegangsweg. In een hoge kooi rechts begint een gibbon met steeds luider wordende hoge oe-oe-uithalen te zingen. Ze slingert woest door de kooi en tegen het gaas aan.

Volgens de informatie van WAR zijn hier drie vrijwilligers aan het werk. Twee uit Scandinavië en één uit Nederland. De 21-jarige Anna uit het Noord-Hollandse Bergen komt met een stapel voederbakken aanlopen. Ze is de enige vrijwilliger hier, zo blijkt. De andere twee zijn vorige week plotseling vertrokken. 'Ze lagen de hele dag in een hangmat en klaagden dat ze zich zo verveelden', vertelt de Nederlandse, die al vier keer is uitgeloot voor de studie Diergeneeskunde. Ze geeft niet op en vult haar tijd met allerlei betaalde baantjes en vrijwilligerswerk.

Een Britse vrijwilliger die zich vorige week plotseling meldde -buiten Wolfrail om- is in het weekend naar Bangkok vertrokken, waar hij voor het laatst met een Thaise aan zijn zijde is signaleerd.

Het opvangcentrum biedt werk aan 20 dierenverzorg(st)ers, die hier met hun gezin op het terrein wonen. De taal is een flinke barrière

een verzorger spreekt behoorlijk Engels en is de spil in de communicatie tussen Thai en 'farang' (blanken, buitenlanders).

Anna verveelt zich hier geen moment. Ze voedt de gibbons twee keer per dag, maakt schoon en hangt touwen op in de kooien en jute zakken, zodat de apen een slaapplek hebben. Verder verzorgt ze zieke dieren en assisteert bij eenvoudig medisch onderzoek. Het leven in deze kleine gemeenschap bevalt haar. 'Als gewone toerist maak je dit niet mee, kom je hier niet.'

De Amerikaanse Lisa Jones-Engel, een 31-jarige dierenarts-assistente, fysisch antropologe en primatendeskundige, werkt en woont al een tijdje op Krabok Koo. Onbetaald, maar niet betalend. Voor haar is dit een geweldige plek. 'Er zitten hier bijna 150 gibbons bij elkaar. Dat vind je nergens. Onbegrijpelijk dat je hier niet struikelt over de onderzoekers.'

Jones heeft al aardig wat Wolfrail-vrijwilligers voorbij zien trekken. Onder hen is het hangmat-type goed vertegenwoordigd, vertelt ze. 'Maar dat kan je ze niet kwalijk nemen. Deze plek is niet geschikt voor vrijwilligers, want er is niemand die ze aanstuurt. Er is hier ongelooflijk veel te doen, maar dat zien ze niet.'

Arrogantie De projectleider van Krabok Koo is een bescheiden ogende man van ongeveer 35 jaar, in dienst van het bosbouwdepartement. Ook hij woont hier met zijn gezin. Pongchai Dangsee praat zachtjes, maar openhartig, zeker naar Thaise maatstaven. Hij heeft zijn baas in Bangkok net laten weten dat hij geen Wolfrail-mensen meer wil toelaten op Krabok Koo. Mr. Pongchai heeft er ronduit schoon genoeg van! Van de arrogantie van sommigen bijvoorbeeld.

'Ze zijn hier een week komen me vertellen hoe het allemaal anders moet.' Ook heeft Pongchai geen enkele zeggenschap over wie hier komt. WAR stuurt vrijwilligers en hij moet ze accepteren.

Voor het geld hoeft hij dat niet te doen, want dat gaat naar WAR en niet direct naar het opvangcentrum. Sinds het departement zich over het project heeft ontfermd trekt WAR zich geleidelijk terug, maar blijft wel vakantiewerkers sturen.

'We hebben hier behoefte aan deskundigheid', zegt Pongchai. 'Ik wil vrijwilligers zelf kunnen selecteren. Biologen, dierenartsen, studenten diergeneeskunde, gediplomeerde verzorgers, onderzoekers, die hebben we nodig. Dan sluiten de regering en de vrijwilliger een contract, de regering zorgt voor onderdak en voedsel en de vrijwilliger betaalt niets. Ik vind het heel vervelend dat mensen moeten betalen om hier te mogen werken.'

Lisa Jones bevestigt dat de relatie tussen Pongchai en WAR slecht is. 'Een van de problemen is dat Krabok Koo overvol raakt en Mrs. Leonie maar doorgaat met dieren redden', zegt ze. 'Ik zeg niet dat ze moet ophouden, want sommige dieren zijn er heel slecht aan toe. Maar het probleem wordt verlegd.'

De Amerikaanse heeft begrip voor de positie van Pongchai. 'Veel vrijwilligers zijn hem alleen maar tot last', zegt ze. 'Ze lopen in de weg en ze klagen. Pongchai moet voortdurend opletten dat ze geen bijtewonden oplopen, niet drinken en niet rond gaan neuken.'

In de door WAR geschreven handleiding voor vrijwilligers op Krabok Koo worden deze gemaand zich aan het alcoholverbod te houden en geen affaires te beginnen met lokale bewoners. Eerder liep een verhouding tussen een Deense vrijwilligster en een Thaise medewerker op een drama uit. 'Het tweetal vertrok naar Bangkok waar zij hem na korte tijd dumpte', aldus de handleiding. 'Hij keerde terug met een gebroken hart en zelfmoordneigingen.'

De ervaringen met vrijwilligers op Krabok Koo staan niet op zich. De eerder genoemde Tim Redford werkte jarenlang voor WAR, onder meer als leider van rehabilitatieproject voor gibbons op Phuket, het Mallorca van de Andaman Zee. 'Ik heb in die twee jaar op Phuket alles meegemaakt wat je maar mee kunt maken. Meisjes die zwanger worden, meisjes die aanpappen met een getrouwde man uit het dorp, jongens die in het nachtlevens van Patong verdwijnen, jongens die weglopen met een travestiet, toestanden met alcohol. Veel van die Europese twintig-plus-kids komen hier toch vooral om feest te vieren.'

Schrikdraad Redford, die al jaren in Thailand woont, werkt samen met het departement van bosbouw. Als voormalig dierentuinmanager in Groot-Brittannië heeft hij daar nog altijd goede contacten. Via zijn bemiddeling komen professionele vrijwilligers een tijd in Thaise opvangcentra wer-

ken. Hun ticket moeten ze zelf betalen, maar daar blijft het bij.

Projectleider Panit Sanpote van het opvangcentrum in Banglamung, 150 kilometer ten zuidoosten van Bangkok, is verguld met de drie Britten die de staf tijdelijk zijn komen versterken: een dierenarts, een zoöloog en een verzorger, allen rond de dertig. 'Ik heb permanent behoefte aan dit soort vakmensen', zegt hij. 'Er is geen geld om ze aan te stellen, of ze willen zelf niet. Dierenartsen kunnen met een privé praktijk vele malen meer verdienen dan hier.'

Het Britse drietal bekommert zich vooral om de 76 beren, waarvan er dertig in een met schrikdraad omheinde semi-natuurlijke omgeving zijn 'vrijgelaten'. 'In de korte tijd dat we hier zijn proberen we zoveel mogelijk kennis over te dragen en het niveau van de verzorging te verhogen' zegt dierenarts Gidona Goodman. Een p.c.s afgestudeerde Thaise dierenarts-assis-

tente vergezelt haar continu en zal straks zelf eenvoudige ingrepen kunnen verrichten. Maar met toerisme of vakantie heeft dit vrijwilligersmodel niets meer te maken. Het begint op ontwikkelingswerk te lijken.

Dierenarts Chisanu Tiyacharoensri, secretaris van WAR, zou het jammer vinden als er in het vrijwilligerswerk geen plek meer is voor jongere, onervaren mensen. Ook vanwege het geld dat ze inbrengen, zegt hij er eerlijk bij. 'Dat hebben we hard nodig.' Hij verwijt projectleider Pongchai van Krabok Koo een kortzichtige houding. 'Een deel van die vrijwilligers gaat door in de richting van biologisch onderzoek, diergedrag, verzorging en dergelijke. Nu zijn het studenten, straks docenten en onderzoekers, die zich deze plek goed zullen herinneren. Krabok Koo en andere opvangcentra hebben dergelijke internationale contacten hard nodig.' <

MS

(advertentie)

EUROPEAN MOVERS

Met 'n Voerman verhuizing

voelt u zich snel weer thuis...

Wereldwijd

Ook als u naar een ander deel van de wereld verhuist gaat Voerman u vooruit. Of het nu gaat om Afrika, Zuid-Amerika, Oost Europa of Rusland. Met Voerman bent u verzekerd van een gedegen en betrouwbare verhuizer die praktisch alles voor u regelt en overal aan denkt.

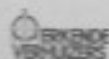
Waardekamers en opslag
 't Kan zijn dat u tijdelijk ruimteproblemen heeft. Daar heeft Voerman een passende oplossing voor: in onze centrale vestiging Leidschendam en de opslagplaatsen en waardekamers waar uw kostbaarheden zoals schilderijen, etc. veilig en verzekerd opgeslagen zijn.

VOERMAN
INTERNATIONAL

Wolga 12 • 2267 CP Leidschendam • Telefoon: 070- 301 13 01 • Fax: 070 - 320 88 04

Vestigingen: • Leidschendam • Haarlem • Ned. Antillen • Praag • Moskou • Boekarest • Budapest • Warschau • Sofia

Uw verhuizing

Onze zorg

De nieuwe anti-prostitutiewet in Thailand voorziet in lange gevangenisstraffen en hoge geldboetes voor iedereen (behalve het kind) die zich inlaat met kinderprostitutie. Maar een wet uitvaardigen is één, deze ten uitvoer brengen is iets anders. Met die gedachte werd FACE opgericht, de Coalitie voor de Strijd tegen de Exploitatie van Kinderen. Deze Ngo werkt nauw samen met de overheid in het gevecht tegen ronselaars, pooiers, (buitenlandse) hoerenlopers en corrupte politiefunctionarissen.

FACE ondersteunt wetgeving tegen kinderprostitutie

➤ Volgens het Centrum voor de Bescherming van de Rechten van Kinderen (CPCR) zijn er in Thailand - op een bevolking van zestig miljoen - twee miljoen prostituees, onder wie 800.000 jonger dan achttien jaar. Het ministerie van Gezondheid gaat uit van 82.000 sekswerkers in heel Thailand, volwassenen en minderjarigen samen. Tussen deze twee extremen bewegen zich de overige schattingen. Een aantal van 200.000 minderjarige prostituees wordt nog het meest genoemd.

Wanchai Roujanavong, voorzitter van FACE en voorheen openbaar aanklager in veel zedenzaken, vreest dat dit een realistische schatting is. Het is moeilijk een overzicht te krijgen, omdat prostitutie zo verweven is met het toerisme en het uitgaansleven. 'De seksindustrie opereert niet alleen in bordelen, maar ook in karaoke-bars, massagesalons, disco's, restaurants en hotels', zegt hij.

Karaokebar De nieuwe anti-prostitutiewet heeft om diezelfde reden een beperkt effect. 'Als we een minderjarige in een bordeel aantreffen, kunnen we de pooier arresteren, maar in een karaokebar kunnen we niks beginnen. De politie moet de klant naar zijn hotelkamer volgen, de daad laten plaatsvinden, en kan pas daarna tot arrestatie overgaan. Dat kost veel tijd en mankracht.'

Er is in Thailand geen speciale zedenpolitie

die zich met bestrijding van kinderprostitutie bezig houdt. 'Dit behoort tot de normale taken van de korpsen. Voor de ene commissaris is het een prioriteit, voor de andere niet', aldus Wanchai, die nog altijd werkzaam is op het openbaar ministerie, maar tegenwoordig als onderdirecteur van de afdeling Internationale Zaken. Op die post heeft hij zich bezig gehouden met de voorbereiding van de onlangs aangenomen wet tegen vrouwen- en kinderhandel.

De samenwerking tussen Wanchai en de latere oprichters van Face dateert uit 1995. Toen werd voor het eerst een buitenlandse toerist in zijn eigen land - Zweden - veroordeeld wegens seksueel misbruik van een kind, een veertienjarige Thaise jongen. Wanchai stond de jongen bij tijdens het proces in Zweden. Overigens deed hij dat niet in functie, maar gebruikte zijn vakantie voor deze missie.

Sudarat Sereewat, secretaris en een van de oprichters van FACE, hield zich destijds bezig met de monitoring van deze zaak. Dat deed ze namens ECPAT, de inmiddels wereldwijd opererende organisatie tegen seksuele uitbuiting van kinderen. De Zweedse zaak leverde enorm veel publiciteit op en stimuleerde Sudarat om zich meer met vervolging bezig te gaan houden.

'Sekstoeristen, pooiers, ronselaars moeten weten dat ze het risico lopen in de gevangenis

te belanden. Dat maakt zo'n ECPAT-campagne veel krachtiger.'

FACE is met vier full time-krachten en enkele vrijwilligers een mini-Ngo, waarbinnen een viertal organisaties die strijden tegen kinderprostitutie hun inspanningen coördineren. Sudarat: 'We praten zowel met onderzoekers, met de regering als met mensen in het veld en brengen op grond daarvan advies uit aan de beleidsmakers.'

Op de stoep Als waarnemer kinderprostitutie bemoeit Sereewat zich direct met de effectiviteit van het Thaise politie- en justitie-apparaat. Als zich ergens in Thailand een arrestatie voordoet wegens seksuele uitbuiting van een kind staat zij de volgende dag op de stoep van het betreffende politiebureau.

'Het is mijn taak ervoor te zorgen dat vervolging ook daadwerkelijk plaats kan vinden. Ik zoek uit wie precies het slachtoffer is en zorg dat het kind een medisch onderzoek krijgt en wordt opgevangen. Ik noteer de namen van eventuele getuigen, de gegevens van de arrestant enzovoort. Het is een hele checklist. Lang niet overal weet de politie precies wat er moet gebeuren om vervolging mogelijk te maken.'

En lang niet overal is de politie even gemotiveerd, geeft Sereewat toe. Bij het betalen van de borgsom wil er nog wel eens geld blijven 'hangen', zo bleek onlangs in het geval van een gearresteerde Japanner, die 600.000 baht zou hebben betaald, terwijl de borgsom officieel was vastgesteld op 50.000 baht. 'Vermoedelijk is in ieder geval een deel van de 550.000 baht in de zakken van politiemensen terechtgekomen.'

Sudarats bezoek aan een politiebureau is duidelijk ook een waarschuwing aan de betreffende politiefunctarissen om het niet op een akkoordje te gooien met de arrestant.

'Soms word ik tegengewerkt, zoals laatst op het politiebureau van Pattaya. Ik vroeg waar het meisje was om wie het ging. Niemand kon me dat vertellen. Maar uiteindelijk kreeg ik haar toch te spreken. De politie kan er niet onderuit dat ik een hoge autoriteit achter me heb staan.'

Sudarat kan op elk moment in haar auto stappen of het vliegtuig nemen. 'Ik hoef niemand om toestemming te vragen, ik heb geen problemen met de bureaucratie, want ik sta er buiten.'

Omdat een rechtszaak in Thailand al gauw drie jaar in beslag neemt kunnen verdachten

Sudarat Sereewat, secretaris van FACE:

'Juist door buitenlanders is er zoveel geld te verdienen met prostitutie'

Pattaya, Thailand.

Twee kinderprostituees worden door de politie opgepakt.

'Exploitatie van kinderen is pas met het massatoerisme ontstaan'

stellen we alles in het werk om de verdachte te blijven volgen. Als hij naar het buitenland vertrekt schakelen we onze partners daar in. Ook worden de gerechtelijke autoriteiten in dat land op de hoogte gesteld', aldus Sudarat.

Doodnormaal Onder de nieuwe anti-prostitutiewet is tot nu toe een vervolging ingesteld tegen enkele tientallen buitenlanders en enige honderden Thais. De hoerenlopers riskeren een gevangenisstraf van een tot drie jaar als het kind tussen de vijftien en achttien jaar oud is plus een fikse boete. Wanneer het kind jonger is dan vijftien kan de celstraf oplopen tot zes jaar plus boete. Pooiers en ronselaars kunnen voor maximaal vijftien jaar achter de tralies verdwijnen. Dat buitenlandse overtreders extra aandacht krijgen van FACE vindt Sudarat niet meer dan logisch. 'Natuurlijk zijn Thais net zo erg, zo niet erger dan toeristen. In onze cultuur is het voor een man doodnormaal om een bordeel te bezoeken. Maar juist door de buitenlanders is er zoveel geld te verdienen met prostitutie. Hun vraag is de motor achter de hele seksindustrie en de handel in vrouwen en meisjes.'

Ook Wanchai beklemtoont dat prostitutie iets is van alle tijden. 'Maar exploitatie van kinderen is echt pas met het massatoerisme ontstaan. Thailand is een trekpleister voor pedofielen geworden.'

- De draconische straffen lijken tot nu toe echter weinig indruk te maken in de uitgaanswijk Patpong in Bangkok en in badplaatsen als Patong (Phuket) en Pattaya. Als toerist struikel je op sommige plaatsen over de jongens en meisjes die hun diensten aanbieden. De politie moet wel blind zijn om dat niet op te merken en in veel gevallen is dat ook zo. Prostitutie is daar al

zolang ingeburgerd en zo verweven met financiële belangen dat niemand erover piekert er een einde aan te maken. Bovendien werkt de economische crisis die in Azië heeft toegeslagen niet bepaald mee. 'Ik vraag me wel eens af wat al die meisjes en jongens dan eigenlijk moeten gaan doen', zegt een hulpverlener die werkt met straatkinderen in Bangkok.

Wroeging Critici menen dat de nieuwe wet zelfs een verslechtering zou kunnen betekenen vergeleken met de oude situatie. Volgens de nieuwe regels is iedereen die betrokken is bij kinderprostitutie een schurk die gestraft moet worden: de klant, de pooier, de ronselaar, de ouders die hun dochter tegen betaling meegeven. Het gevolg is dat niemand meer met de politie wil samenwerken uit angst zelf vervolgd te worden. Ironisch genoeg waren voorheen veel meldingen van kinderprostitutie afkomstig van klanten die achteraf medelijden of wroeging hadden gekregen. Dat laten ze nu wel uit hun hoofd.

Wanchai meent echter dat de strengere straffen nodig zijn om duidelijk te maken dat seksuele uitbuiting van kinderen een ernstig misdrijf is. Bovendien doet de wet meer dan alleen straffen. Zo is de schoolplicht met drie jaar verlengd en is met steun van Unicef een campagne begonnen in de traditionele ronselgebieden in het arme noorden van Thailand. Ook zijn er beurzen en renteloze leningen voor meisjes en jongens in die gebieden.

Uit een recent onderzoek in veertig bordelen verspreid over Thailand blijkt dat daar het afgelopen jaar geen nieuwe Thaise meisjes zijn komen werken. De maatregelen lijken dus aan te slaan. Tegelijkertijd signaleerden de onderzoekers dat de ronselaars hun werkterrein hebben

verlegd. In steeds meer Thaise bordelen en bars zijn het meisjes uit Birma, Zuid-China en Cambodja die de klanten ter wille zijn. Voor Wanchai en FACE is er voorlopig genoeg te doen. <

MS

¹ ECPAT = End Child Prostitution in Asia Today; zie ook het artikel in *Vice Versa* '97 nr. 5 over de Nederlandse ECPAT-coalitie.

Crisistoerisme

Amazing Thailand is de leus waarmee de Tourist Authority of Thailand (TAT) in 1998 en 1999 buitenlanders lokt. Thailand heeft niet alleen exotische stranden, een warm klimaat, een eeuwenoude cultuur, prachtige tempels, fraaie natuurgebieden en een fantastische keuken, maar is voor westerlingen ook nog eens ongevoelbaar goedkoop, zo luidt de boodschap. In een half jaar tijd heeft de baht zo'n 50 procent van zijn waarde verloren. De crisis heeft in Thailand keihard toegeslagen en het antwoord van de regering is: de export bevorderen en het toerisme. De vele organisaties in Thailand die zich bezighouden met de bestrijding van (kinder)prostitutie, de opvang van aids-slachtoffers en straatkinderen e.d. bezien de toerisme-campagne met gemengde gevoelens. Gezamenlijk hebben ze een verklaring opgesteld, waarin de TAT wordt gevraagd rekening te houden met de mogelijke negatieve sociale gevolgen van een groeiende toeristenstroom.

Onkritisch

Hieronder volgt een sterk ingekorte reactie op het artikel *De klanten van kinderprostituees* in *Vice Versa* nr.5 van 1997.

Anno van der Heide begint haar artikel met een uiterst tendentieuze inleiding over 'miljoenen kinderen' die om commerciële redenen seksueel uitgebuit zouden worden.

Vervolgens gaat zij door met overdrijven en heeft het ten onrechte over Thaise en Fillippijnse 'uitbaters van bordelen' die toeristen gingen werven na het vertrek van de Amerikaanse soldaten (een historische leugen).

Dan laat zij klakkeloos Noten aan het woord, om nergens maar eens een kritische kanttekening te plaatsen bij alle betweterige kretes die deze uitslaat. Kortom, slechte want onkritische journalistiek. Zelfs de ontwikkelingswerker moet er nu aan geloven.

Vervolgens maakt Noten me nog meer aan het lachen door de aanvraag die zijn organisatie (ECPAT) uit Tanzania zou hebben ontvangen (van wie?) om een campagne te starten om geen zaken te doen met hotels die kinderhoertjes toelaten, iets waarvan 'veel' (hoe weet hij dat?) toeristen misbruik zouden maken.

Al jaren erger ik me aan het gemak waarmee politiek correcte onzin over de Derde Wereld in Nederland wordt verkocht.

Juist een blad als *Vice Versa* zou een 'ander' geluid moeten laten horen, namelijk de stem van diegenen 'die er geweest zijn' en die met eigen ogen hebben aanschouwd hoe de Derde Wereld inderdaad 'anders' is dan onze wereld.

De doorsnee sekstoerist - en af en toe een hulpwerker - gaat naar bars in de Derde Wereld waar volstrekt vrijwillig een heleboel meisjes - van 15 tot 25 - aanwezig zijn om voor geld met (meestal oudere) mannen naar bed te gaan. Hierbij is normaliter van geen enkele dwang sprake.

Geconfronteerd met een zeer slechte arbeidsmarkt, te weinig banen (en te slecht betaald veelal), geven opvallend veel meisjes in steeds meer landen de voorkeur aan een wip met een rijke toerist voor een (half) maandsalaris, boven daar twee weken of meer voor te moeten ploeteren (als ze die kans al krijgen).

Iedereen onder de achttien jaar een kind noemen, zoals Noten c.s. in navolging van de VN doen, is grote onzin. Zelfs in Nederland gun ik een ieder vanaf zijn veertiende jaar zijn eigen keuzen en wantrouw ik volwassenen die me iets te beschermig overkomen.

Sekstoerisme moet niet met kinderprostitutie worden verward en zeker niet met de uitwassen daarvan. De koppeling van dat laatste aan ontwikkelingswerkers is dus ook 'valse' journalistiek.

Omdat de arbeidsmarkt nog wel niet zo snel zal veranderen (helaas, zou ik willen zeggen): *Karibuni* (welkom), mannen van Nederland! Er zijn hier nog genoeg prachtige bruiden.

De meeste barmeisjes verdienen inderdaad alle respect. En praat eens met ze; dan steek je meer op van 'de Derde Wereld' dan door in je hotel te blijven hangen of via al die georganiseerde excursies de 'wonderen van Afrika' te ontdekken.

Dick Bol, *Dar es Salaam*

Naschrift redactie:

Was het niet zo dat we ons ten tijde van de Apartheid volgens sommigen van een oordeel over de situatie van zwart in Zuid-Afrika moesten onthouden als we 'er' niet geweest waren? Sinds wanneer is een moreel oordeel alleen mogelijk 'als je er geweest bent'? Overigens: *Vice Versa* redacteuren zijn 'er' geweest, zoals elders in dit nummer te lezen valt. En onze bevindingen stemmen in weinig avereen met die van Bol, ondanks het feit dat we het volledig met hem eens zijn dat de barmeisjes ons respect verdienen.

De bewering dat miljoenen kinderen commercieel seksueel uitgebuit worden, is gebaseerd op tamelijk voorzichtige ramingen van lokale overheden, Ngo's, Unicef en ECPAT zelf.

(advertentie)

MULTATULI TRAVEL

Reizen met een goed gevoel,
individueel of met anderen

Mevrouw Zarah is verbijsterd wanneer haar westerse gasten hun theeopje al aan de mond zetten vóórdat zij ze een goede dronk heeft toegewenst. De reizigers merken haar verbazing en met behulp van Hartono, de gids die prima Engels spreekt, raken ze met mevrouw Zarah in gesprek over elkaars gewoontes. Als u met Multatuli Travel reist, ziet u niet alleen de mooiste plekjes, tempels en stranden, maar komt u ook in contact met de mensen van het land. Bovendien vloeit het geld dat u op deze reizen besteedt, vooral naar hen. Zo kunnen de gewone mensen iets verdienen aan het toerisme en hun leefomstandigheden verbeteren. Multatuli Travel richt zich op mensen die niet alleen thuis willen komen met schitterende foto's van rijstvelden, palmenstranden en vergezichten, maar ook met een dieper begrip van het leven van de mensen in het land dat ze hebben bezocht. Door samen te werken met lokale ontwikkelingsorganisaties kunnen de lokale gidsen u meenemen naar fabriekjes, coöperaties en scholen waar gewone toeristen niet komen. Met Multatuli Travel kunt u naar Indonesië, de Filippijnen, Nepal, Ecuador, Zuid-Afrika en Tanzania. U kunt er individueel of met een groep heen. In alle gevallen komt u verrijkt thuis.

MULTATULI TRAVEL

MAX EUWEPLEIN 24 • 1017 MB AMSTERDAM

TEL: 020 627 77 07 • FAX: 020 627 48 86 • E-MAIL: TRAVEL@MULTATULI.NL

Reisleiders verdienen buitengewoon weinig en hebben arbeidsvoorwaarden die de meest doorgewinterde vakbondsbestuurder naar adem zou doen happen. Een verslag van een trainingsweekend van een der betere reisorganisaties. Eventuele gegadigden zijn gewaarschuwd

Lastige toeristen? Hard schreeuwen!

Op zaterdagochtend om negen uur heette de directie van Sawadee Reizen de potentiële reisleiders hartelijk welkom op het trainingsweekend in de jeugdherberg aan het Vondelpark.

Na een kop koffie gooide de secretaris, wiens professionele glimlach de rest van het weekend niet meer van zijn gezicht te vegen was, ballonnen in de vorm van een wereldbol in de lucht. Net als op een kinderfeestje, moesten we de ballonnen in het rond gooien, totdat de secretaris met snerpemde stem riep: 'Stop'.

Wie op dat moment de gelukkige bezitter was van een wereldbol, moest zich voorstellen. De secretaris leerde ons dat we, als we onderweg op een bus of een maaltijd wachtten, spelletjes moesten doen met de toeristen. Bijvoorbeeld 'commando pinkelen', waarbij de deelnemers met hun pinken luidruchtig op de tafels dienden te trommelen.

Een groot deel van het weekend bestond uit het geven van instructies over hoe reisleiders hun administratie moeten bijhouden. Ook volgden tal van tips om te voorkomen dat de toeristen schadeclaims indienen.

Handige tips, waarbij de reis werd voorgesteld als een product, waaraan het reisbureau ten alle tijde moet verdienen.

's Avonds en de volgende ochtend hield de communicatietrainer ons op slaapverwekkende wijze bezig. Zijn inleiding over groepsprocessen verliep uitermate traag en was oude koek. De enige interessante stelling was, dat veel reizigers meegaan met avontuurlijke reizen uit angst niet stoer genoeg te zijn. Ook de rollenspellen, waarin situaties met lastige toeristen werden nagespeeld, waren al te clichématig. Vooral hard schreeuwen, was het devies.

's Middags werd het toch nog even leuk, toen een verbaal begaafde verzekeringsman op plastische wijze instrueerde hoe we overleden toeristen als pakket moesten terugsturen naar Nederland. De dames van het reisbureau wierpen mij woedende blikken toe, toen ik doorvroeg over hoe te handelen, als de lokale bevolking bij een ongeluk betrokken raakte, en of Sawadee hiervoor een dekkende WA-verzekering had afgesloten. In zo'n geval gold dat uitsluitend voor de toerist gezorgd moest worden.

Tijdens het trainingsweekend werd geen woord gerept over de manier van omgaan met andere culturen, en het instrueren van toeristen

die over de cultuur van het gastland heenwalsen. De dames van het reisbureau bekeken een al iets oudere candidate, die Midden-Oosten specialiste was, uitermate kritisch omdat ze keelpijn had en daardoor zachtjes praatte. De meeste reisleiders waren pas afgestudeerd, sportief, weinig kritisch en met niet onbemiddelde ouders.

Dat laatste is maar goed ook. Bij Sawadee moeten de reisleiders zichzelf in het werk inkoopen. Ten eerste kost het trainingsweekend 300 gulden. Vervolgens moeten de reisleiders zelf hun loon en onderhoudskosten voorschieten, voor de periode dat ze op reis gaan. Ook al is dat een half jaar. Reisleiders die niet over een redelijke bankrekening beschikken, zijn gedwongen te sjoemelen met geld van het bedrijf, de toeristen, of deals te sluiten met de hotels en restaurants. Dat laatste is echter contractueel verboden. Ook zouden ze hun huis kunnen verhuren, maar Sawadee vertelt de reisleiders pas op het allerlaatste moment voor welke periode ze worden aangenomen. Vaak vraagt het reisbureau hen ter plekke om langer te blijven.

Verplicht De verdiensten, die pas bij terugkomst worden uitbetaald, zijn minimaal. In 1996 verdiende een reisleider bij Sawadee 15 gulden per dag, plus 35 gulden onkostenvergoeding, onafhankelijk van het land van bestemming. Daarvan moet hij zelf zijn eten betalen. Intussen is de reisleider verplicht tenminste drie keer per week met

de toeristen uit eten te gaan. Op veel plaatsen kunnen deze kosten behoorlijk uit de hand lopen, temeer daar de meeste groepstoeristen niet geneigd zijn in goedkope restaurants te eten, uit angst voor *turista*, de reizigersdiarree.

Sawadee betaalt de reisleiders wit. Een aantal reisbureaus neemt hun werknemers zwart in dienst. Daardoor kunnen ook verzekeringen niet op werkbasis worden afgesloten. Een voormalige reisleider van een middelgrote reisorganisatie vertelde dat zijn baas hem daarom niet de thuisreis wilde betalen, toen zijn moeder op sterven lag.

Ik werd niet aangenomen. Sawadee verplichtte me om een contract te ondertekenen, waarin stond dat ik me zou onthouden van enige journalistieke uiting over Sawadee-reizen. Daarmee bedoelden zij ook avontuurlijke reizen in het algemeen en schrijven over de regio waar de reis plaats zou vinden. Dit op straffe van vijfduizend gulden per overtreding. Dat bracht me op het idee voor dit stukje. Ik weigerde te ondertekenen. <

AvdH

Harmattan is de vakbond voor reisleiders. Informatie: Wilma Wassenaar, tel: 020-683.45.98. Veel reisleiders durven hiervan echter geen lid van te worden, uit angst voor ontslag.

Stichting Retour verzorgt lesprogramma's, waarin zij vooral aandacht schenkt aan het omgaan met andere culturen. Informatie: 024-360.62.24.

Zijtak van de Tapamahoney-rivier in het zuiden van Suriname.
Toeristen op trektocht

'Waar komt u vandaan?', wordt me daar vaak gevraagd.

'Uit Nederland.'

'Helemaal op de fiets?'

'Nee, dat kan niet. Ik ben naar Santiago gevlogen en vandaar per bus naar Iquique in het noorden gereisd.'

'En waarom bent u nou juist naar Chili gekomen?'

'Vanwege de mooie natuur, de aardige Chilenen en trouwens ook om wat te filosoferen over mijn leven.'

Fietsen naar Vuurland

➤ Ik ken Chili uit de tijd van president Allende. Begin jaren zeventig was ik vanuit Nederland solidair met zijn politieke experiment om langs democratische weg een socialistische samenleving op te bouwen. Toen een militaire staatsgreep dat schone streven met veel geweld om zeep hielp, heb ik een studentenbaantje genomen om geld naar het volksverzet te kunnen sturen.

Ex-dictator Pinochet beheerst na 24 jaar nog steeds het politieke leven, ontdek ik al op de eerste dag, maar verder is Chili compleet veranderd. Met weinig politieke activiteiten kan ik me solidair voelen, want ze bestaan gewoon niet meer. Dat is teleurstellend, maar zelf - moet ik toegeven - ben ik ook veranderd. Ik reis hier rond met een agenda van meer persoonlijke aard.

'Welke bijzondere gedachten zijn er tijdens uw fietstocht bij u opgekomen?', vraagt de Chileen met wie ik mate-thee zit te drinken.

'Eerst ben ik door de woestijn gaan fietsen. Daar was niets: geen water, geen schaduw, geen krant en geen plant. Ik kampeerde op rotsen en zand. Voor mij een prima ambiance om los te komen van mijn alledaagse besommeringen. Af en toe kon ik bij vissers eten en water kopen.

Meer naar het zuiden lichte het geluk mij toe, want daar bloeide de woestijn. Een zeldzaamheid. Zo keerde ik terug in geuren en kleuren. Ik voelde me als herboren. Ik kreeg weer zin om onder de mensen te komen.'

Politieke ballingen in Nederland hebben me adressen gegeven van hun familieleden in midden-Chili. Al heb ik met m'n solidariteitsgevoelens Pinochet nooit weg kunnen jagen, nu pluk

ik er heel andere vruchten van. Ik bezoek Chileense huishoudens.

Onaangekondigd sta ik voor de moeder van een vriend uit Groningen. Een weduwe van 69 jaar. Ze bestiert een huis met acht bewoners en de huisdieren in de tuin. De hele dag houdt ze het houtformuis heet. Haar eigen kinderen, aangenomen kleinkinderen en aangewaaide volwassenen krijgen desgewenst op elk uur van de dag warm eten.

'Van een rustige oude dag is bij u geen sprake', constateer ik. 'Zo gaan de dingen nu eenmaal', antwoordt ze en roert in een pan met linzen.

Namens een andere Chileense kennis ga ik de groeten overbrengen aan zijn hoogbejaarde ouders in de stad. 'Schuif aan, we gaan net eten', luidt hun welkomstzin.

Voor hun zoon in Nederland beheren ze een perceel weiland bij een vulkaan en daar kan ik zonder bezwaar een weekje kamperen. Ik leer zo Jesus en zijn gezinnetje kennen, die de zestig koeien en kalveren verzorgt, plus de stier Romeo. Jesus legt me in zijn minuscule huisje alles uit over tochtige koeien. En hij snapt niet waarom ik het liefst moederziel alleen achter de heuvel m'n tentje neerzet.

Alleenreizen is vreemd. 'Mensen willen toch het liefst hun tijd met anderen doorbrengen', zegt Alberto bij wie ik via-via verzeild geraakt ben en hij kijkt me vragend aan.

Na de relatieve drukte en het familiebezoek in midden-Chili, begin ik heftig te verlangen naar m'n geliefde en m'n vrienden in Nederland. Alleen is maar alleen, ontdek ik en ik hoor de echo van Alberto's woorden. Voor die ontdekking moest ik door de woestijn heen en in

dit land nieuwe vrienden maken.

In het zuiden begint een nieuwe episode van mijn reis. Ik krijg gezelschap van een vriend. Hij is volgens afspraak uit Nederland gekomen om de *Ruta Austral* te verkennen, een nieuwe weg door het koude oerwoud. Een maand lang trotseren we - in het toevallige maar vanzelfsprekende gezelschap van een meefietsende jonge Chileen - het woeste weer en de bar slechte weg. Ik merk bij mezelf dat ik toleranter ben geworden jegens gezelschap. Toleranter en gelatener ook naar het slechte weer en het slechte wegdek. 'Zo gaan de dingen nu eenmaal', luiden de woorden van die vrouw achter haar houtformuis. De overweldigende natuur, de krachten van de wind en wolkbreuken, ze maken me nederig, spelen met mijn lichaam. Besneeuwde bergtoppen en gigantische gletsjers laten zich tussen de depressies door bewonderen. Zo nat als de *Ruta Austral*, zo droog blijkt daarna de pampa van Patagonië te zijn. Ik laat me door haar machtige winden naar Vuurland blazen. Als een speelbal die het spelletje meespeelt.

'En wat kost zo'n reis nou?', vraagt de dienstster met wie ik aan de praat ben geraakt.

'Mijn ticket kost duizend dollar en de reisverzekering driehonderd. Voor elke dag reken ik 25 dollar eet- en slaapgeld. Misschien maak ik het niet op, maar ik heb het meegenomen voor het geval dat.'

Even maakt ze de optelsom. 'Dat is mijn jaarsalaris', zegt ze zonder jaloezie. Ik koop mijn ongemakkelijke gevoel af met een vette fooi. En fiets machteloos verder naar het einde van de wereld. <

RW

